

Sigorta Acentelerinin Ücret Hakkı

Commission Right of Insurance Agents

Sema AYDIN*
Sergül BALSEVER**

Öz

Çalışmamız, sigorta acentelerinin ücret isteme hakkının incelenmesini konu edinmiştir. Bu hususa ilişkin olarak her ne kadar Sigortacılık Kanunu ve Sigorta Acenteleri Yönetmeliği'nde bazı düzenlemeler mevcutsa da yeterli olduğu söylenemez. Türk Ticaret Kanunu'nun genel olarak acenteye ilişkin düzenlemeleri arasında acentenin ücret hakkına 113 ilâ 116. maddelerinde detaylı olarak yer verilmiştir. Söz konusu hükümlerin sigorta acentelerine uygulanabilirliğinin incelenmesi hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Acente, sigorta acenteleri, ücret hakkı

Abstract

The subject of this study is to analyze the commission right of insurance agents. Despite the fact that there are some regulations about this topic by Insurance Code and Insurance Agents Regulation, it is not said to be practicable. The commission right of agent have been regulated in detail under articles 113 to 116 of Turkish Commercial Code. The aim of this study is to carefully scrutinize the applicability of these articles to insurance agents.

Keywords: Agent, insurance agents, commission right

GİRİŞ

Tacirler, işletme faaliyetini yürütürken, ticari işletmelerinin merkezi dışında geniş müşteri kitlelerine ulaşmak için üçüncü kişilerin yardımına ihtiyaç duyarlar. Bunun için tacirin şube açma veyahut kendi adına eleman (pazarlamacı) istihdam etme yöntemlerine başvurması mümkündür. Ancak tacir için yeni bir şube açmak hem masraflı bir yoldur hem de işletmenin iş hacmi buna uygun olmayabilir. İstihdam edilen elemanın kararlaştırılan yer ya da bölgede faaliyetleri olumlu bir netice vermese bile, tacir, kararlaştırılan ücreti ödemek zorundadır. İşte

* Dr. Öğr. Üyesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İİBF İşletme Bölümü Ticaret Hukuku Anabilim Dalı, aydinsema@yahoo.com

** Arş. Gör., Yıldız Teknik Üniversitesi, İİBF İşletme Bölümü Ticaret Hukuku Anabilim Dalı, sergulturkoglu@gmail.com

bu noktada verilecek ücretin, gösterilecek faaliyetin başarıya ulaşması ya da faaliyetin olumlu sonuç vermesi şartına bağlı olması tacire ekonomik açıdan avantajlar sağlayacaktır. Ürettiği mal ve hizmeti daha geniş müşteri kitlesine ulaştırmak ancak bunu daha az maliyetle gerçekleştirmek isteyen tacir, faaliyetini ayrı bir işletme işletmek suretiyle, meslek edinerek ve bağımsız olarak icra eden acentelerden istifade edebilir.

Türk Ticaret Kanunu (TTK)¹ md. 102 uyarınca acente, bağımsız bir tacir yardımcısıdır, kendisine ait bir ticari işletmesi bulunmaktadır ve tacir ile aralarında yapılacak acentelik sözleşmesi uyarınca tacire ait mal ve hizmetlerin satılmasına aracılık etmek (aracı acente) ya da doğrudan doğruya tacir adına sözleşme yapmak (sözleşme yapan acente) üzere belli bir yer ya da bölgede sürekli olarak faaliyet göstermektedir. Sigorta acentesi de sigortacılık alanında faaliyet gösteren özel bir acente türüdür.

Sigorta, aynı veya benzer tehlikelere maruz bulunan kişiler topluluğunda rizikonun gerçekleşmesi sonucunda ortaya çıkacak ihtiyacın belli bir para (prim) karşılığında giderilmesine yönelik olarak bağımsız bir hukuki talep hakkına sahip olunmasıdır (TTK md. 1401). Sigortacılık ise bu alanda gösterilen faaliyetleri ifade eden bir kavramdır. Sigorta şirketleri, sigorta acenteleri aracılığıyla sigorta hizmetlerini ve ürünlerini daha geniş müşterilere ulaştırma imkanına kavuşurlar. Sigorta acenteleri de, sigorta şirketlerinin kurmak istedikleri sigorta sözleşmeleri konusunda müşterileri ikna etmek, sigorta sözleşmelerinin şartları ve özellikleri hakkında bilgilendirmek ve sözleşmeyi hazır hale getirmek, sigorta sözleşmelerinin akdedilmesinden sonra ihbar ve ihtar gibi beyanları yapmak, kabul etmek ve primleri tahsil etmek hususlarında faaliyet gösterirler.

Sigorta acentesi, sigorta şirketi ile üçüncü kişi (sigorta ettiren) arasında sigorta sözleşmesinin akdedilmesi için çaba harcar ve ancak başarıya ulaştığında müvekkili olan sigorta şirketinden faaliyetinin karşılığı olarak ücrete (komisyon) hak kazanır. Sigorta acentelerinin ücret hakkına ilişkin olarak Sigortacılık Kanunu (SK)² ve Sigorta Acenteleri Yönetmeliğinde (SAY)³ kapsamlı ve yeterli düzenlemeler bulunmamaktadır. Buna karşın acentenin ücret hakkı, TTK md. 113 ve TTK md. 116 hükümleri arasında dört farklı maddede sırasıyla ücrete hak kazandıran işlemler, ücrete hak kazanma zamanı, ücretin miktarı ve ücretin ödenme zamanı şeklinde düzenlenmiştir. 6762 sayılı mülga Türk Ticaret Kanunu'nda (eTTK) acentenin ücret hakkına ilişkin hükümlerinin yetersizliği, içerdiği boşlukların uygulamada yarattığı güçlükler ve bu boşlukların yargı kararlarıyla her zaman doldurulamaması hususları⁴ göz önüne alınarak TTK ile bu konuda köklü değişiklikler yapılmış ve kapsamlı düzenlemeler öngörülmüştür.

Sigorta acentelerinin ücret isteme hakkı çalışmamızın konusunu teşkil etmektedir. Bu bağlamda öncelikle sigorta acentelerinin ücret hakkının hukuki dayanağı, sonrasında sırasıyla ücrete hak kazandıran işlemler, ücrete hak kazanma zamanı, ücretin miktarı ve ücretin ödenme zamanı,

1 RG. 27846 S. ve 14.02.2011 T.

2 RG. 26552 S. ve 14.06.2007 T.

3 RG. 28980 S. ve 22.04.2014 T.

4 Bkz. TTK md. 113 hükmünün gerekçesi

TTK'nın acenteliğe ilişkin hükümleri ile SK ve SAY hükümleri kapsamında ele alınacaktır. Özellikle TTK'nın acenteliğe ilişkin genel hükümlerinin sigorta acenteleri hakkında uygulanabilirliği irdelenecektir.

I. SİGORTA ACENTELERİNİN ÜCRET HAKKININ HUKUKİ DAYANAĞI

Sigorta acentelerinin ücret hakkına ilişkin mevzuatımızda yer alan düzenlemeler incelendiğinde Sigortacılık Kanunu ve Sigorta Acenteleri Yönetmeliği'nde çeşitli hükümlere rastlanılmaktadır. Sigortacılık Kanunu md. 23/18 hükmü ile TTK'nın acentelere ilişkin hükümlerinin sigorta acenteleri hakkında da uygulanacağı açıkça vurgulanmıştır. SAY md. 15/1 hükmünde sigorta şirketleri ile sigorta acenteleri arasında düzenlenen sigorta acenteliği sözleşmelerinde yer alacak hususlar arasında ücret hakkıyla ilgili olabilecek "...(d) *branş bazında ödenecek komisyon ve sağlanacak diğer menfaatlere ilişkin usul ve esaslar, (e) tarafların hak ve yükümlülükleri (f) poliçe düzenlenmesine, primin tahsiline ve sigorta şirketine intikaline ilişkin hükümler...*" şeklinde bentler sayıldıktan hemen sonra aynı hükmün ikinci fıkrasında "*Acentelik sözleşmelerinde TTK, SK, SAY ve diğer ilgili mevzuata aykırı olmamak kaydıyla Yönetmeliğin birinci fıkrasında sayılan hükümlere ilave hükümler yer alabilir.*" düzenlemesine yer verilmiştir. Bu bağlamda sigorta acentelerinin ücret hakkı konusunda TTK hükümlerinin de dikkate alınacağına tereddüt yoktur.

Acentenin ücret hakkının dayanağı müvekkil ile aralarında kurulmuş olan sözleşme ilişkisidir. TTK md. 102 uyarınca; acente ile müvekkil arasında bir sözleşme ilişkisi bulunması gerekmektedir. İlgili madde uyarınca acente, tacir ile aralarındaki sözleşmeye dayalı olarak aracılıkta bulunur ya da tacir adına sözleşme yapar, dolayısıyla acentenin alacağı ücret, aracılık etme ya da sözleşme yapma faaliyetinin bir karşılığıdır.⁵ Acenteye ücrete hak kazandıran işlemlerin düzenlendiği TTK md. 113 hükmü incelendiğinde; ilgili maddenin birinci fıkrası uyarınca acentenin, "*acentelik ilişkisinin devamı süresince*" kendi çabasıyla veya kazandırdığı üçüncü kişilerle kurulan işlemler için ücret isteyebileceği ve yine aynı maddenin ikinci fıkrası uyarınca acenteye belli bir bölge veya müşteri çevresi bırakılmışsa, "*acentelik ilişkisinin devamı süresince*" bu bölgedeki veya çevredeki müşterilerle kendi katkısı olmadan kurulan işlemler için de ücret isteyebileceği, dolayısıyla acentenin bu nitelikteki işlemler nedeniyle ücret isteyebilmesinin ön koşulunun acente ile müvekkil arasında kurulmuş bir sözleşme ilişkisinin varlığını zorunlu kıldığını söyleyebiliriz. TTK md. 113/3 hükmü ise acentelik ilişkisinin bitmesinden sonra kurulan işlemler için de acentenin belli koşullarda ücret isteme hakkı bulunduğunu düzenlemiştir. Bu hüküm acentenin ücrete hak kazanabilmesi için sözleşmenin varlığının gerekmediği şekilde yorumlanamaz, zira acente ile müvekkil arasında başlangıçta bir acentelik ilişkisi kurulmalı ki bitmesinden sonra kurulan işlemlerden bahsedilsin.

5 Kınacıoğlu Naci, Acente ve Acentelik Sözleşmesi, Ankara, 1963, s. 57; İmregün Oğuz, Kara Ticareti Hukuku Dersleri, 12. Bs., 2001, s. 137; Kayhan Şaban, Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi, 5. Bs., Ankara, 2018, s. 129; Aışkan Murat/Gençtürk Muharrem, "Acentenin Komisyon Hakkı, Özellikle TTK'nun 129. Maddesine Göre Komisyona Hak Kazanma Anı Bakımından Aracı Acente ile Sözleşme Yapan Acente Arasında Fark Olup Olmadığı Sorunu", Bilgi Toplumunda Ünal Tekinalp'e Armağan, C. 1, 2003, s. 20.

Acenteyi düzenleyen TTK hükümleri incelendiğinde acentelik sözleşmesinin herhangi geçerlilik şartına bağlanmadığı ancak bazı hallerde yazılı olma koşulunun arandığı görülmektedir. Kanunda yazılı olma koşulunun arandığı haller; tekel hakkının kaldırılması (TTK md. 104), acentenin bizzat teslim etmediği malların bedelini kabzemesi ve bedelini bizzat ödemediği malları teslim alması (TTK md. 106), müvekkil adına sözleşme yapma yetkisinin verilmesi (TTK md. 107) ile sözleşme sonrası rekabet yasağı anlaşmalarının yapılması (TTK md. 123) şeklindedir. Yazılı olma koşulunu arayan bu hükümler, genel olarak acentelik sözleşmesinin de yazılı yapılması gerektiği şeklinde yorumlanamaz⁶. Zira TBK md. 12 hükmünde, kanunda aksi öngörülmedikçe, sözleşmelerin geçerliliğinin hiçbir şekilde bağlı olmadığı öngörülmüştür. Sigorta şirketi ile sigorta acentesi arasında akdedilecek sözleşmenin şekle tabi olup olmadığı hususunda SK ve SAY'da da herhangi bir düzenleme bulunmadığından, sigorta acenteliği sözleşmelerinin geçerliliği şekle tabi değildir⁷. Bununla birlikte taraflar arasında acentelik sözleşmesinin kurulduğunu ispat edebilmek bakımından acentelik sözleşmesinin yazılı olarak yapılmasının önemi yadsınmaz.

Sigorta acentelerine acentelik yetkisinin özel bir vekaletnameyle verileceği; acentelik yetkisi verilen vekaletnamelerde faaliyette bulunulacak sigorta dalları ve bu dallar kapsamında tanınacak yetkilerin belirtileceği; vekâletnamelerin usulü dairesinde tescil ve ilan ettirileceği; acentelik yetkilerinin kapsam ve sınırında yapılacak değişiklikler ile bu yetkilerin kısmen veya tamamen kaldırılmasının da aynı merasime tabi olduğu düzenlenmiştir (SAY md. 14/1)⁸.

Sigorta şirketleri tarafından acentelik yetkisi verilecek olanların levha kaydının bulunması zorunludur⁹. Levha kaydı bulunmayanlara sigorta acenteliği yetkisi verilemez ve acentelik sözleşmesinin tesciline ilişkin işlemlerde levha kaydı görülmeden kayıt yapılmaz (SAY md. 14/3). Önemle belirtmeliyiz ki levhaya kayıtlı olma, o gerçek veya tüzel kişinin sigorta acenteliği faaliyetinde bulunabileceğini gösterir, yoksa sigorta acentesi olduğunu değil¹⁰. Diğer bir deyişle, sigorta acentesi niteliğinde olup olmamayı TTK md. 102 ile SK md. 2 hükümlerindeki acente tanımının unsurları belirler, levhaya kayıtlı olma ise sadece sigortacılık faaliyetine başlama bakımından belirleyicidir.

Acentelik ilişkisi, her iki tarafa borç yükleyen ve haklar sağlayan bir sözleşmedir¹¹. Acentenin temel hakkı olan ücret hakkı, sözleşmenin karşı tarafı müvekkil bakımından da aynı zamanda

6 Kaya Arslan (Ülgen Hüseyin/Helvacı Mehmet/Kendigelen Abuzer/Nomer-Ertan N. Fusun), Ticari İşletme Hukuku, 5. Bs., İstanbul, 2015, s. 774, N. 1674; Kaya Arslan, Türk Ticaret Kanunu Şerhi, Acentelik, İstanbul, 2016, s. 9, N. 04b.

7 Yazıcıoğlu Emine, Sigorta Araçları Hukuku-I, İstanbul, 2010, s. 125.

8 TTK ve SK hükümlerinde sigorta acenteliği sözleşmelerinin geçerliliği herhangi bir şekil şartına bağlanmadığı halde, Yönetmelik hükmü ile özel vekaletname şartının yanı sıra içerik ve tescil şartı getirilmesi normlar hiyerarşisine aykırılık teşkil etmektedir. Bu sebeple Yönetmelik hükmü ile getirilen tüm koşulları geçerlilik şartı olarak değil de ispat şartı olarak anlamak hukuk tekniği bakımından daha isabetli olacaktır.

9 Sigorta acenteliği yapacak gerçek ya da tüzel kişilerin Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği tarafından düzenlenen ve faal olarak çalışanlara ilişkin kayıtları gösteren levhaya kayıt olmaları gerekmektedir. Levhaya kaydedilmeden önce Hazine Müsteşarlığından uygunluk belgesi almaları da gerekmektedir (SAY md. 10).

10 Yazıcıoğlu, s. 104.

11 Kaya (Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Nomer-Ertan), 2015, s. 809, N. 1796; Kaya Mustafa İsmail, Acentelik Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara, 2014, s. 182; Kayıhan, s. 129; Alışkan/Gençtürk, s. 19-20. Sigorta acenteliği sözleşmesinde

temel borç niteliği taşır. Nitekim müvekkilin borçlarının sıralandığı TTK md. 120/1/e bendinde de, ücret hakkı kanun koyucu tarafından zikredilmiştir. Müvekkilin borçları sayıldıktan hemen sonra, bu maddeye aykırı şartların acentenin aleyhine olduğu ölçüde geçersiz olacağına dair nispi emredici bir düzenleme öngörülmüştür (TTK md. 120/2). Bu hükümle getirilen, acentenin aleyhine olduğu ölçüde geçersizlik yaptırımının, konumuzun kapsamı olan ücret hakkıyla ilişkisi irdelenmelidir. Emredici olan husus, acentenin istemeye hak kazandığı ücretin onun tarafına ödenmesi olgusudur, yoksa acentenin ücret hakkının koşullarını belirleyen kanun hükümlerinin sözleşme ile aksinin hiç kararlaştırılmayacağı değildir¹². Dolayısıyla taraflar arasında yapılacak acentelik sözleşmelerinde ücrete hak kazandıran işlemler, ücrete hak kazanma zamanı, ücretin miktarı ve ücretin ödenme zamanına ilişkin olarak kanuni düzenlemelerden ayrılan çeşitli değişiklikler yapılabilir. Örneğin, taraflar, TTK md. 113'de sayılanlar dışındaki işlemlerin de ücrete hak kazandıracığını düzenleyebilecekleri gibi, TTK md. 113'de sayılan bazı işlemler nedeniyle acentenin ücret hakkının doğmayacağını kabul edebilirler.

Sigorta acentelerinin ücret hakkının hukuki dayanağını da sigorta şirketi ile sigorta acentesi arasında akdedilen sigorta acenteliği sözleşmesi oluşturmaktadır. SAY md. 15/1 hükmünde sigorta acenteliğinde bulunacak hususlara yer verilmiştir¹³. TTK ve SK'nın emredici hükümlerine aykırı olmamak koşuluyla sözleşme serbestisi çerçevesinde oluşturulan sigorta acenteliği sözleşmeleri, sigorta acentesinin ücret hakkı bakımından belirleyici olacaktır.

II. SİGORTA ACENTELERİNE ÜCRET HAKKI KAZANDIRAN İŞLEMLER

Genel olarak acentenin ücrete hak kazandığı işlemler, TTK md. 113'te düzenlenmiştir. İlgili madde, acentenin ücret hakkına ilişkin temel ilkeleri ortaya koymaktadır. TTK md. 113/1'de; acentelik ilişkisinin devamı süresince, acentenin kendi çabasıyla veya aynı nitelikteki işlemler için kazandırdığı üçüncü kişilerle kurulan işlemler için ücrete hak kazanacağı düzenlenmiştir. TTK md. 113/2'de; kendisine belli bir bölge veya müşteri çevresi bırakılan acentenin hiçbir katkısı olmaksızın tekel bölgesi içinde yapılan işlemler için ücrete hak kazanacağına yer verilmiştir. Her iki hâlde; ücret hakkı önceki bir acenteye ait olduğu ölçüde doğmayacaktır. TTK md. 113/3'te;

edimler arasında bir değişimin söz konusu olmadığı, bu sebeple eksik iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme niteliğinde olduğu yönünde bkz. Yazıcıoğlu, s. 129.

12 Kaya, Şerh, s. 139-140, N. 04. Kaya, Acentelik, s. 184, dn. 9.

13 *Acentelik sözleşmesi*

Md 15/1: Aşağıda belirtilen hususlar sigorta şirketleriyle acenteler arasında yapılacak acentelik sözleşmelerinde düzenlenir.

a) *Sözleşmenin tarafları.*

b) *Sözleşmenin süresi, yenileme ve fesih şartları.*

c) *Acenteye verilen yetkinin sigorta branşları itibarıyla kapsamı ve coğrafi sınırı.*

ç) *Levha kayıt numarası veya 13 üncü maddedeki kurum ve kuruluşlar için kayıt numarası.*

d) *Branş bazında ödenecek komisyon ve sağlanacak diğer menfaatlere ilişkin usul ve esaslar.*

e) *Tarafların hak ve yükümlülükleri.*

f) *Police düzenlenmesine, primin tahsiline ve sigorta şirketine intikaline ilişkin hükümler.*

g) *Hesap mutabakatına ilişkin hükümler.*

ğ) *Tesis edilecek teminata ilişkin hükümler.*

acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra kurulan işlemlerde hangi şartlar altında ücrete hak kazanılacağı düzenlenmiştir. TTK md. 113'ün son fıkrasında ise; müvekkilin talimatları doğrultusunda acentenin tahsil ettiği paralar için tahsil ücretine hak kazanacağı belirtilmiştir. Tahsil komisyonuna ilişkin bu düzenleme, 6102 sayılı TTK ile getirilmiş bir yeniliktir.

Yeni bir sistem getirilerek tümüyle değiştirilen acentenin ücret hakkına ilişkin hükümler (TTK md. 113-116), emredici nitelikte olmayıp, yedek hüküm niteliğindedir¹⁴. Sigorta şirketi ile sigorta acentesi, ücrete hak kazanma koşullarına, ücretin miktarına, ücretin ödenme zamanına ilişkin TTK'da yer alan düzenlemelerin aksini öngörebilirler. Daha önce ifade ettiğimiz gibi TTK md. 120'de yer alan düzenleme bu noktada ayrı önem arz etmektedir¹⁵. İlgili hükme göre acente aleyhine kazanılmış olan ücretin ödenmesine ilişkin sözleşme yapılamaz. Ancak henüz ücrete hak kazanılmadan, nasıl kazanılacağına dair koşullar, ücretin ödenme zamanı ile miktarına ilişkin şartlar sigorta şirketi ile sigorta acentesinin karşılıklı anlaşmasıyla sözleşme özgürlüğü çerçevesinde düzenlenebilir.

Bu noktada gündeme gelebilecek diğer bir soru, acaba acentelik sözleşmesinde ücret hakkı hiç düzenlenmemişse acente ücrete hak kazanabilecek midir? Acentenin ücret hakkının varlığı, acentelik sözleşmesinde bu yönde açık bir düzenlemenin bulunmasına bağlı değildir. Zira TTK md. 20 hükmü uyarınca acentenin meslek olarak yürüttüğü acentelik faaliyeti kapsamında yaptığı iş ya da görmüş olduğu hizmet karşılığında, tacir sıfatı sebebiyle ücret isteme hakkı mevcuttur. Bu husus acentenin tacir sıfatına bağlanan bir sonuçtur ve sözleşme ile kararlaştırılmış olması gerekmez¹⁶.

A. SİGORTA ACENTESİNİN KENDİ ÇABASIYLA VEYA KATKISIYLA KURULAN İŞLEMLER

Acente, TTK md. 113/1 gereğince acentelik ilişkisinin devamı süresince (i) kendi çabasıyla veya (ii) katkısı sonucu kurulan işlemler nedeniyle ücrete hak kazanır. İlk varsayım olan acentenin kendi çabası sonucu ortaya çıkan yani faaliyetinin ürünü olan işlemler, acentenin ücrete hak kazandığı en klasik haldir. İkinci varsayım olan aynı nitelikteki işlemler için herhangi bir şekilde müşteri olarak kazandırılan üçüncü kişiler ile müvekkilin yaptığı işlemler sebebiyle ücrete hak kazanılması ise acenteyi korumak için getirilmiştir¹⁷.

Acente sadece çabası sonucu değil, etkisi/katkısı neticesinde kurulan işlemler için de ücrete hak kazanır¹⁸. O hâlde sigorta acentesi, bizzat aracılık faaliyeti yapmasa veya sigorta şirketi adı ve

14 Kaya, Şerh, s. 139-140, N. 04.

15 Ayrıntılı açıklamalar için bkz. yukarıda "II. Sigorta Acentelerinin Ücret Hakkının Hukuki Dayanağı"

16 Kaya, Şerh, s. 141, N. 08.

17 Bkz. TTK md. 113/1 hükmünün gerekçesi.

18 Bu husus, mülga TTK'da düzenlenmediği hâlde yabancı hukuk mevzuatlarında (AlmTK. 87/1; İsvBK. 418g/1) düzenlenmiş ve öğreti tarafından tartışma konusu edilmişti. (Tartışmalar için bkz. Kayıhan, s. 132-133) Hükmün kabulüyle hukukumuzda bulunan bir eksiklik giderilmiştir. Maddelerin Türkçe çevrileri için bkz. Kaya, Şerh; s. 136-137.

hesabına üçüncü kişi ile bizzat sözleşme kurmasa dahi, üçüncü kişinin (sigorta ettiren), sigorta şirketi ile doğrudan veya başkasının aracılığıyla sigorta sözleşmesi akdetmesine dolaylı etki/katkıda bulunmuşsa ücrete hak kazanır. Bu husus gerekçede “*Mesela, acente kendi bölgesinde bulunsun bulunmasın bir grubu veya kişiyi müvekkili ile (belli bir sözleşme temelinde değil, genel olarak) iş yapmaya ikna edebilir veya onun bu konudaki olumsuz kanaatini değiştirmesinde, direncinin kırılmasında rol oynayabilir.*” şeklinde örneklendirilerek açıklanmıştır¹⁹. Acenteyi, acentenin müşteri bulma çabasını, acentenin müşteri portföyünü korumak amacıyla getirilmiştir. O hâlde sigorta acentesinin ilk kez bulduğu ve işlem yaptığı müşterilerle, acentelik ilişkisi sürerken daha sonra sigorta şirketinin, sigorta acentesinin katkısı olmaksızın aynı türden başka sigorta işlemleri²⁰ akdetmesi halinde; sigorta acentesi yine ücrete hak kazanabilecektir. Sigorta ilişkilerinde sigorta acentesinin sürekli yeni müşteriler kazandırmasının olağan olmadığı, daha ziyade sürüp giden sigorta sözleşmelerinin yenilenmesinin söz konusu olduğu²¹ dikkate alındığında, katkı nedeniyle ücrete hak kazanma halinin sigortacılık sektörünün ihtiyaçlarına tam anlamıyla cevap verdiğini söyleyebiliriz. Özetle, acente kendisinin kazandırdığı ancak katkısı olmaksızın kurulan sigorta sözleşmeleri için ücret talep edebilecektir.

Aynı nitelikteki devam eden işlemler için acentenin ücret isteme hakkına sahip olmayacağı yönünde acentelik sözleşmesine hüküm konulabilir. Her ne kadar katkı sebebiyle kazanılan ücret hakkının aksinin öngörülebileceği TTK’da açıkça belirtilmese de²², acentenin ücret hakkını şekillendiren hükümlerin yedek hukuk kuralı olmasının doğal bir sonucu olarak, aynı nitelikte devam eden işlemler için acentenin ücrete hak kazanmayacağı kararlaştırılabilir. Bu hususta ayrıca ek koşullar getirilmesi de mümkündür²³.

Sigorta acentesi, sigorta şirketi ile sigorta ettiren arasında kurulan işlemin kendi katkısı veya çabası sonucu doğduğunu ispatla yükümlüdür²⁴. Dolayısıyla acente işlemin, kendi çabası veya katkısı ile kurulduğunu sigorta şirketine ispatladığında ücrete hak kazanır.

Gerek çaba gerekse katkı nedeniyle sigorta acentesinin ücret hakkının doğması için; öncelikle sigorta şirketi ile aralarında geçerli bir sigorta acenteliği ilişkisinin/sözleşmesinin bulunması ve daha sonra acentenin çabası ya da katkısı sonucu müşteri (sigorta ettiren) ile sigorta sözleşmesinin kurulması gerekir.

19 Bkz. TTK md. 113/1 hükmünün gerekçesi.

20 Özellikle farklı sigorta türlerinden sözleşme akdedilmesi hallerinde acentenin dolaylı katkısı ile akdedilen sigorta sözleşmesi arasındaki nedensellik bağına bakılarak somut olay nezdinde bir değerlendirme yapılmalıdır.

21 Ayan Özge, Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı, Ankara, 2008, s. 228; Karaege Özge, Acentenin Ücret Hakkı, Ankara, 2016, s. 277.

22 Oysa İsvBK. md. 418g/1 hükmünde katkı nedeniyle kazanılan ücret hakkının aksinin kararlaştırılabileceği açıkça ifade edilmiştir.

23 Kaya Mustafa İsmail, “Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’na Göre Acentenin Ücrete Hak Kazandığı Haller ve Ücrete Hak Kazanma Zamanı”, Batider, 2008, C. 24, s. 25-26; Kaya, Acentelik, s. 201-202.

24 Kaya, Şerh, s. 142, N. 10; Kaya, Ücret Hakkı, s. 24; Kaya, Acentelik, s. 200 ve s. 201 dn. 72.

1. Sigorta Acenteliği İlişkisinin Varlığı ve Devamı

Sigorta acentesinin TTK md. 113/1 uyarınca; kendisine ücret hakkı kazandıran hükümden yararlanabilmesi için sigorta şirketi ile aralarında hukuken geçerli bir acentelik sözleşmesinin bulunması gerekmektedir. Zira “...acentelik ilişkisinin devamı süresince...” şeklinde hükmün açık lafzı da bu durumu teyit eder niteliktedir²⁵.

Sigorta acentesi SK md. 2/1/1 hükmünde tanımlanmıştır. Anılan hükme göre sigorta acentesi “*Ticarî mümessil, ticarî vekil, satış memuru veya müstahdem gibi tâbi bir sıfatı olmaksızın bir sözleşmeye dayanarak muayyen bir yer veya bölge içinde daimî bir surette sigorta şirketlerinin nam ve hesabına sigorta sözleşmelerine aracılık etmeyi veya bunları sigorta şirketleri adına yapmayı meslek edinen, sözleşmenin akdinden önce hazırlık çalışmalarını yürüten ve sözleşmenin uygulanması ile tazminatın ödenmesinde yardımcı olan kişiyi*” ifade eder. TTK md. 102 hükmünde yer alan acentenin genel tanımından farklı olarak, sigorta sözleşmesinin akdinden önce hazırlık çalışmalarının yürütüleceği ve sözleşmenin uygulanmasıyla üçüncü kişiye tazminatın ödenmesine yardımcı olunacağı ayrıca ifade edilmiştir. Burada söylenenler esasen sigorta acentesinin vereceği hizmetin detaylandırılmış halinden başka bir şey değildir²⁶.

Uygulamada sigorta acenteleri (A) acenteleri grubu ve (B) acenteleri grubu şeklinde ikiye ayrılırlar. (A) acenteleri, sigorta şirketini temsilen sözleşmeye yapmaya yetkili olanları; (B) acenteleri ise aracı nitelikte olanları ifade eder²⁷.

Sigortacılık alanında acentenin özellik arz eden bir takım görev ve yetkileri bulunmaktadır. Öncelikle acente, müvekkili sigorta şirketinin menfaatlerini korumakla yükümlüdür, sigorta sözleşmelerinin yapılması için üçüncü kişilerle temas kurmalı ve onları ikna etmelidir. Diğer yandan ise acente, üçüncü kişileri (sigorta ettiren) sigortanın şartları hakkında aydınlatmakla yükümlüdür²⁸. Sigorta sözleşmesinin kurulmasından sonra da acentelik ilişkisinin niteliğine göre, kanuni ihbarların yapılması, primlerin tahsili ve diğer işlemler için acente görevli kılınabilir.

2. Hukuken Geçerli Sigorta Sözleşmesinin Varlığı

Sigorta acentesinin çabası ve katkısı sonucunda ücrete hak kazanabilmesi için, acentelik ilişkisinin devamı sırasında, sigorta şirketi ile üçüncü kişi (sigorta ettiren) arasında irade özgürlüğü

25 Yargıtay 11. HD, 21.10.2016 tarih ve 961/8319 sayılı kararında, acentenin ücreti hak kazanabilmesi için, akdettiği ya da aracılık ettiği işlemlerin acentelik ilişkisinin devamı esnasında vuku bulması gerektiğini belirtmiştir. (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalı, Yargıtay 11. Hukuk Dairesinin Türk Ticaret Kanunu'na İlişkin Kararları (2015-2016), İstanbul, 2018, s. 255)

26 Kender Rayegan, Türkiye'de Hususi Sigorta Hukuku, 12. Bs., İstanbul, 2013, s. 120. TTK md. 102 hükmündeki acente tanımına rağmen SK'da ayrıca bir tanıma yer verilmesinin gereksiz olduğu yönünde bkz. Kayıhan, s. 53.

27 Kender, s. 121; Çeker Mustafa, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre Sigorta Hukuku, 6. Bs., Adana, 2013, s. 45; Kayıhan, s. 54; Kaya, Acentelik, s. 25; Karaege, s. 266-267; Narbay Şafak/Güllüce Muhammed Ali, “Türk Hukukunda Sigorta Acenteleri”, Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 2016, C. 22 S. 3, s. 1976.

28 Kender, s. 118 ve 122; Yazıcıoğlu, s. 35 vd, s. 157.

çerçevesinde kurulmuş, sakatlanmamış ve hukuken geçerli bir sigorta sözleşmesinin varlığı şarttır²⁹. Dolayısıyla kurucu unsurlarda eksiklik nedeniyle yoklukla malul; hukuka, ahlaka, emredici hükümlere aykırılık veya şekle aykırılık gibi nedenlerle bir şekilde butlanla malul sigorta sözleşmeleri acenteye ücret hakkı kazandırmaz³⁰. Kabili iptal sigorta sözleşmeleri bakımından ise irade sakatlıkları sebebiyle sözleşme iptal edildiğinde, sigorta şirketi acentenin ücret talebini geri çevirecek veyahut ödediği ücretin iadesini talep edecektir. Örneğin sigorta acentesinin, sadece ücret hakkı elde etmek için hesap ve kart bilgilerine sahip olduğu müşterisinin imzasını taklit ederek hukuka aykırı olarak akdettiği sigorta sözleşmesi ücret hakkı kazandırmaz; şayet bu işlem nedeniyle bir şekilde ücret almışsa, sözleşmenin geçersizliği halinde aldığı ücreti iade etmek durumunda kalır.

Sigorta acentesinin faaliyeti ile kurulan işlem arasında bir nedensellik ilişkisi bulunmalıdır³¹. Başka bir deyişle; sigorta sözleşmesi, sigorta acentesinin çabası veya katkısı sonucu akdedilmiş olmalıdır. Acentenin faaliyetinin, işlemin kurulmasında gerekli olan tek ya da en önemli sebep olmasını aramamak gerekir³². Sigorta sözleşmesinin kurulmasında başka etkenlerin varlığı acentenin ücret hakkına engel olmamalı, sigorta acentesinin çabasının objektif olarak bulunması yeterli kabul edilmelidir³³. Acentenin doğrudan çabasıyla değil de, dolaylı etkisi/katkısı ile kurulan işlemlerde ise; nedensellik bağı varsayım olarak kabul edilmektedir³⁴.

Sigorta şirketi ile sigorta ettiren arasında ön sözleşme akdedilmesi veya sözleşme vaaadinin gerçekleşmesi durumunda sigorta acentesi doğrudan³⁵ ücrete hak kazanamayacaktır³⁶. Görüldüğü üzere, sigorta acentesinin ücrete hak kazanabilmesi için sadece çaba göstermesi yeterli değildir, başarıya ulaşması aranmaktadır. Söz konusu başarı ise sözleşmenin hukuken geçerli bir şekilde kurulmasıdır. Bunun yanı sıra sigorta şirketi, sigorta acentesinin zararına yönelik olarak ve kasıtlı bir şekilde sözleşmeyi kurmazsa, sigorta acentesi bu durumu ispat etmek koşuluyla tazminat talep edebilecektir³⁷.

Müvekkil ile müşteri arasındaki sözleşmesinin, koşula bağlanması halinde, acentenin ücrete ne şekilde hak kazanacağını incelemekte yarar bulunmaktadır. Sözleşme geciktirici koşula bağlanmış

29 Kaya, Şerh, s. 144, N. 10a; Kaya, Acentelik, s. 192-193.

30 Buna ek olarak Yargıtay 11. HD, 21.10.2016 tarih ve 961/8319 sayılı kararında, acentenin destekleyici faaliyetleri kapsamında sayılabilecek olan formların doldurulmasına yönelik yazılım veya çeviri eylemi gibi işlemlerin ücret hakkı kazandırmayacağı vurgulanmıştır. (İÜHF Ticaret Hukuku Anabilim Dalı, s. 254)

31 Kınacıoğlu, s. 59; Kaya, Şerh, s. 143-144, N. 10a; Kaya, Ücret Hakkı, s. 23; Kaya, Acentelik, s. 197-198; Kayıhan, s. 131; Alışkan/Gençtürk, s. 22. Yargıtay 11. HD, 21.10.2016 tarih ve 961/8319 sayılı kararında, acentenin faaliyeti ile işlemin kurulması arasında, gerek aracılık etme ve gerekse akdetme bakımından nedenselliğin bulunmasını ücrete hak kazanma şartı olarak karşımıza çıktığını belirtmiştir. (İÜHF Ticaret Hukuku Anabilim Dalı, s. 255)

32 Kaya, Şerh, s. 143-144, N. 10a; Kaya, Ücret Hakkı, s. 23; Kaya, Acentelik, s. 198.

33 Kaya, Şerh, s. 143-144, N.10a; Kaya, Ücret Hakkı, s. 23; Kaya, Acentelik, s. 198.

34 Kınacıoğlu, s. 60; Kaya, Ücret Hakkı, s. 25; Kaya, Acentelik, s. 201.

35 Acentenin bu ihtimalde doğrudan ücrete hak kazanmayacak olmasına karşın, TTK md. 113/3 kapsamına giren ön sözleşme ve sözleşme vaatlerinde dolaylı olarak ücrete hak kazanabileceği hakkında bkz. Kaya, Şerh, s. 144, N. 11.

36 Bkz. TTK md. 113/1 hükmünün gerekçesi.

37 Kaya, Şerh, s. 145, N. 14.

ise; kural olarak sözleşmenin hüküm ifade etmesi, koşulun gerçekleştiği andan itibaren başlar (TBK md. 170). Dolayısıyla geciktirici koşul, gerçekleşene kadar ya da sözleşme hüküm ifade edene kadar acente ücret talebinde bulunamayacaktır³⁸. Koşula bağlı sözleşmenin hüküm ifade etmesi geciktirici koşulun gerçekleşmesine bağlı olmakla birlikte, sözleşmenin yapılmasıyla hukuki işlem doğmuştur ve taraflar geciktirici koşul gerçekleşinceye dek sözleşmedeki borcun gereği gibi ifasını engelleyecek her türlü davranıştan kaçınmakla yükümlüdür. Başka bir deyişle; henüz şartın konusunu teşkil eden geciktirici olgunun gerçekleşip gerçekleşmeyeceği bilinmemektedir ve bu belirsizlik aşamasında bile taraflar birbirine bağlıdır³⁹. Bu sebeple geciktirici şarta bağlı sigorta sözleşmeleri bakımında sigorta şirketi, şartın gerçekleşmesini engelleyici veya geciktirici bir tavır ve harekette bulunursa sigorta acentesi ücrete hak kazanacaktır. Zira şarta bağlı sözleşmelerde taraflardan biri şartın gerçekleşmesini dürüstlük kuralına aykırı şekilde engellerse şart gerçekleşmiş gibi sözleşme sonuç doğuracaktır (TBK. md. 175). Öte yandan taraflar şart yokmuş gibi borçlarını ifa ederlerse veyahut geciktirici şartın kesin olarak gerçekleşmeyeceğinin anlaşılmasından sonra sözleşme ile bağlı olduklarını beyan ederlerse, acente yine ücrete hak kazanacaktır⁴⁰.

Sözleşme bozucu şarta bağlanmış ise; yapılan işlem hukuki etkisini derhal doğurur ancak bozucu şart gerçekleşirse işlem hükümsüz olur⁴¹. O hâlde sigorta sözleşmesi geçerli şekilde sigorta şirketi ile sigorta ettiren arasında kurulduğunda sigorta acentesi ücrete hak kazanır ancak bozucu şart gerçekleşir ve sözleşme hükümsüz olursa, acente ücret talebinde bulunamaz. Bozucu şart gerçekleşinceye kadar acentenin almış olduğu ücreti iade mecburiyeti olduğunu belirten görüşe⁴² karşın; acentenin görevinin esasen sözleşmeye aracılık etmek olduğu ve bozucu şartla birlikte aracılık etmiş olduğu sözleşmenin hükümsüz kalması halinde kendisine ücret ödenmesinin hakkaniyete uygun olduğu görüşü de savunulmaktadır⁴³.

B. SİGORTA ACENTESİNİN TEKEL HAKKINA DAYALI İŞLEMLER

Acenteye belli bir bölge veya müşteri çevresi bırakılmışsa, acentelik ilişkisinin devamı süresince bu bölgedeki veya çevredeki müşterilerle kendi katkısı olmadan kurulan işlemler için acentenin ücret isteyebilir (TTK md. 113/2). Söz konusu hüküm hem aracı hem de sözleşme yapan acenteler için caridir⁴⁴.

38 Kaya, Şerh, s. 144, N. 12; Kaya, Ücret Hakkı, s. 21; Kaya, Acentelik, s. 194.

39 Tekinay Selahattin Sulhi/Akman Sermet/Burcuoğlu Haluk/Altıp Mustafa, Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. Bs., İstanbul, 1993, s. 333.

40 Kaya, Ücret Hakkı, s. 21; Kaya, Acentelik, s. 194.

41 Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp, s. 330.

42 Karayalçın Yaşar, Ticaret Hukuku Dersleri, 2. Bs., C. 1, Ankara, 1960, s. 417; Karayalçın Yaşar, Ticaret Hukuku, 3. Bs., Ankara, 1968, s. 526; Kaya, Şerh, s. 144, N. 12; Kayıhan, s. 140.

43 Kaya, Ücret Hakkı, s. 21; Kaya, Acentelik, s. 195.

44 Poroy/Yasaman, s. 253; Kayıhan, s. 135.

Tekel hakkı hem müvekkil hem de acente bakımından çift yönlü münhasırlık sağlar. Müvekkil, yazılı olarak aksi kararlaştırılmadıkça, aynı zamanda ve aynı yer veya bölge içinde aynı ticaret dalı ile ilgili olarak birden fazla acente atayamayacağı gibi acente de aynı yer veya bölgede, birbirleriyle rekabette bulunan birden çok ticari işletme hesabına acentelik yapamaz (TTK md. 104). Kanunda ilke olarak *tek acente-tek müvekkil* kuralı tesis edilmiştir⁴⁵ ancak hüküm emredici nitelikte olmadığı için taraflar aksini yazılı olarak kararlaştırabileceklerdir. Dolayısıyla yazılı olarak tekel hakkı kaldırılan bir sigorta acentesinin bölgesi veya çevresinde sigorta şirketi doğrudan ya da dolaylı olarak müşteri ile işlem yaparsa artık acente ücrete hak kazanamayacaktır, meğerki acente TTK md. 113/1 veya md. 113/3 uyarınca ücrete hak kazansın⁴⁶. TTK md. 104 hükmü sigorta acenteleri hakkında da geçerli olup, sigorta acentesinin tekel hakkı, faaliyet alanı olarak belirlenen yer ve acentelik yetkisi verilen branş veya branşa dahil sigorta türleri ile sınırlıdır⁴⁷.

Tekel hakkına dayalı olarak kurulan işlemler ile acentenin çabası veya katkısı arasında bir nedensellik ilişkisi aranmaz, işlemin tekel hakkı kapsamına girmesi yeterlidir⁴⁸. Nitekim maddenin gerekçesinde de bu husus; “...*hükümün öngörülmesinin temelindeki düşünce tekel bölgesi içinde yapılan işlemlerin tümünde acentenin etkisi ve başarısının bulunduğu varsayımı değil, o işlemi zaten aracı veya sözleşme olarak acentenin gerçekleştireceği şeklindeki nesnel adalet kavramından kaynaklanan kabuldür...*” şeklinde belirtilmektedir.

Sigorta acentesinin tekel hakkına dayalı olarak ücret talep edebilmesi için öncelikle, belli bir yer ya da bölgede, belli bir faaliyet yetkisine ilişkin tekel hakkına sahip olması gerekir. İkinci olarak kendisine ayrılan yer veya bölgede bulunan müşterilerle ve yine kendisine tahsis edilen faaliyet alanı (görev ve yetkisi) kapsamında, kendi katkısı olmadan doğrudan ya da başka bir sigorta acentesi vasıtasıyla sigorta sözleşmesi kurulmuş olmalıdır. Acentenin tekel hakkına dayalı olarak ücrete hak kazanması, emredici nitelikte bir hüküm olmadığı için acentelik sözleşmesinde bu hakkın kaldırılmamış ya da kısıtlanmamış olması gerekmektedir. Şartlar sağlandığında sigorta acentesi, tekel hakkına dayalı olarak akdedilen sigorta sözleşmeleri için ücret talep edebilecektir.

Acenteye münhasır kılınan belli bölge veya müşteri çevresi içindeki kişinin nasıl tespit edileceği hususu doktrinde tartışmalıdır. Bir görüşe göre, işlem kurulan kişinin, acentenin tekelinde bulunan belirli bölge veya müşteri çevresi içinde ikamet ediyor veya ticari faaliyetini sürdürüyor olması gerekmektedir⁴⁹. Diğer görüşe göre ise; işlem yapılan kişinin acenteye tahsis edilen bölge içinde ikamet ediyor olma koşulunu aramak isabetli değildir, söz konusu kişinin o bölgede fiili olarak bulunması yeterlidir⁵⁰. Kanaatimizce müşterinin acenteye tahsis edilen bölge içinde

45 Teoman Ömer (Ülgen Hüseyin/Helvacı Mehmet/Kendigelen Abuzer/Kaya Arslan/Nomer-Ertan N. Fusun), Ticari İşletme Hukuku, 3. Bs., İstanbul, 2009, s. 630, N. 1948; Kaya, Şerh, s. 45, N. 04.

46 Kaya, Şerh, s. 146, N. 15a.

47 Kender, s. 124, dn. 124; Yazıcıoğlu, s. 202.

48 Kınacıoğlu, s. 60; Kaya, Şerh, s. 145, N. 15; Kaya, Ücret Hakkı, s. 29; Kaya, Acentelik, s. 206.

49 Kınacıoğlu, s. 60; İmregün, s. 134; Kaya, Şerh, s. 146, N. 15b; Kaya, Ücret Hakkı, s. 31; Kaya, Acentelik, s. 209; Yazıcıoğlu, s. 204.

50 Franko Nisim, “Acentanın Ücret Hakkı (TTK. Mad. 128-131)”, Reha Poroy’a Armağan, İstanbul, 1995, s. 165; Kayhan, s. 134.

ikamet etme koşulu, acentenin tekel hakkına dayalı olarak ücrete hak kazanabilmesinde şüphesiz yol göstericidir. Ancak bu unsuru katı bir şekilde aramak doğru olmayacaktır. Diğer bir anlatımla, acenteye ayrılan bölge veya çevre içinde medeni hukuk anlamında yerleşim yerine sahip olmasa dahi faaliyetlerini sürdürmesi, işlemin, acentenin tekelinde bulunan bölgede ya da müşterilerle yapılması acentenin tekel hakkına dayalı olarak ücrete hak kazanmasında yeterli olacaktır. Bunun yanı sıra; geçici veya tesadüfen acentenin tekel bölgesinde bulunan üçüncü kişilerle sigorta şirketinin doğrudan veya başkaları aracılığıyla işlem kurması halinde sigorta acentesi ücrete hak kazanamayacaktır.

Acentenin tekel hakkı kapsamında hak kazandığı ücretin miktarı belirlenirken, acentenin normal faaliyeti sonucu (aracılık ettiği veya akdettiği sözleşmeler) müvekkilden talep ettiği ücretten farklılaştırılması geçerlidir⁵¹. Zira tekel hakkına dayalı olarak ücret elde eden acente bizzat aracılık ettiği veya sözleşme akdettiği faaliyetlerine nazaran herhangi bir olağan masraf altına girmemektedir. Bu sebeple olağan masraflar düştükten sonra acenteye tekel hakkı kapsamında hak kazandığı ücret ödenmelidir. Nitekim TTK. md. 117 hükmü uyarınca, acente sadece yaptığı olağanüstü masrafları müvekkilden talep edebilir, bunun sonucu olarak da olağan, zorunlu masrafları acente bizzat karşılamak zorundadır, meğerki aksi sözleşme ile kararlaştırılmış olsun⁵². Masrafların olağan veya olağanüstü olduğuna dair niteleme somut olay bazında değerlendirilecektir⁵³.

Öte yandan müvekkilin acentenin tekel hakkı bölgesinde veya müşteri çevresinde doğrudan kurduğu işlemler açısından bazen dürüstlük kuralına aykırı sonuçlar doğabilir. Müvekkilin acentenin bölgesinde yapacağı işlem hakkında acenteden yardım istemesi, aracılık faaliyeti talep etmesi halinde; acente ne de olsa ücret kazanacağı düşüncesiyle işi savsaklarsa, pasif kalırsa, acentenin ücret talebi dürüstlük kuralına aykırılık teşkil edecektir⁵⁴. Bu durumda müvekkil acentenin yükümlülüklerine uygun hareket etmediği gerekçesiyle ücret ödemekten kaçınamaz ancak acentelik ilişkisinin TTK md. 121 uyarınca feshi açısından haklı sebep doğmuş olacaktır⁵⁵.

Tekel hakkı ihlal edilen sigorta acentesinin, kazandığı ücreti aşan bir zararı olursa, ücretin yanı sıra tazminat hakkı da doğar⁵⁶.

51 Kaya, Şerh, s. 146, N. 15d; Kayıhan, s. 135.

52 Arkan, s. 230-231; Kaya, Şerh, s. 182-183, N. 3.

53 Yargıtay 11. HD, 09.06.2016 2015-14273/6361 sayılı kararında, taraflar arasındaki ticari ilişkinin niteliği ve yaklaşık 2 yıl devam ettiği, davacının uzun yıllardır ticaretle uğraştığı da dikkate alındığında fesih masrafının ve kuruluş masrafı adı altında talep edilen, bir tacirin ticari işletme açabilmek için yaptığı yasal masraflar olarak kabul edilebilecek "ipotek masrafı, yerel gazete ilanı, sözleşme noter tasdiki, ticaret sicil gazetesi ilanı gibi" zarar kalemlerinin davalıdan talep edilmesinin mümkün olmayacağı yönünde hüküm tesis etmiştir. (İÜHF Ticaret Hukuku Anabilim Dalı, s. 258)

54 Kaya, Ücret Hakkı, s. 30; Kaya, Acentelik, s. 207.

55 Kaya, Ücret Hakkı, s. 30; Kaya, Acentelik, s. 207.

56 Poroy/Yasaman, s. 256; Kayıhan s. 136.

ETTK döneminde acentenin tekel hakkı kapsamında ücrete hak kazanmasının tamamlayıcısı olarak, müvekkile doğrudan doğruya yaptığı işlemleri derhal acenteye bildirme borcu yüklenmiş idi (eTTK md. 128). Ancak mevcut TTK'da bu yönde bir hüküm bulunmamaktadır.

C. SİGORTA ACENTELİĞİ İLİŞKİSİNİN BİTMESİNDEN SONRA KURULAN İŞLEMLER

Acentenin ücrete hak kazanmasında genel kural; işlemin, acentelik ilişkisi devam ederken kurulmasıdır. Ancak hakkaniyet ilkesinin bir gereği olarak, acentelik ilişkisinin bitmesinden sonra da kurulan işlemler açısından bazı şartlara bağlı olarak acentenin ücrete hak kazanması mümkündür. Bu durum aynı zamanda ücret hakkının, acentelik ilişkisi sona erse bile acenteyi takip ettiğinin yani subjektifliğinin bir göstergesidir⁵⁷. Acentelik ilişkisinin sona ermesinden sonra acentenin ücrete hak kazandığı durumlarda nedensellik ilişkisi kesilmemiştir, acentenin faaliyetinin etkisi devam etmektedir⁵⁸. Acentenin faaliyeti ile kurulan işlem arasında nedensellik bağınyı ispat yükümlülüğü yine acente üzerindedir.

SK md. 23/15 hükmü uyarınca, “*Sigorta acentesi, acentelik sözleşmesinin sona ermesi halinde, sigorta ettirenlerle yaptığı veya kısa bir süre⁵⁹ içinde yapacağı işlerle ilgili sözleşme ilişkisi devam etmiş olsaydı elde edeceği komisyona hak kazanır.*” Bu düzenleme, TTK md. 113/3 hükmüyle paralellik taşımaktadır⁶⁰. SK eski tarihli özel kanun niteliğinde olup TTK ise yeni tarihli genel kanun niteliğindedir. Her ne kadar eski tarihli özel kanun ile yeni tarihli genel kanun hükümlerinin çatışma ihtimali akla gelse de burada TTK md. 113/3 hükmü acentelik sözleşmesinin bitmesi halinde acentenin elde edeceği ücret hakkına ilişkin olarak SK md. 23/15 hükmüne nazaran oldukça ayrıntılı ve onunla çelişmeyen aksine konuyu detaylandıran düzenlemeler içerdiğinden, kanaatimizce herhangi bir kanun çatışmasından bahsedilemez. O halde TTK hükümleri, sigorta acentelerinin, acentelik ilişkisi sona erdikten sonraki ücret taleplerine SK hükümleriyle birlikte uygulanacaktır.

Acente, acentelik sözleşmesi sona ermiş olmasına rağmen, sonradan kurulan işlemlerden ötürü TTK uyarınca bazı şartlar altında ücrete hak kazanabilecektir: (i) Acente, işleme aracılık etmişse veya işlemin yapılmasının kendi çabasına bağlanabileceği ölçüde işlemleri hazırlamış ve işlemlerde acentelik ilişkisinin bitmesinden sonra uygun bir süre içinde kurulmuşsa ücrete hak kazanacaktır (TTK md. 113/3/a). Görüldüğü gibi acentenin aracılık ettiği veyahut altyapısını hazırladığı işlemin acentelik sözleşmesinin bitmesinden sonra makul süre içinde kurulmuş olması durumunda ancak acente ücrete hak kazanabilecektir. Bu ihtimalde acentenin sigorta şirketi ile müşteri arasında kurulan işleme ya aracılık etmiş olması ya da en azından işlemin altyapısını

57 TTK md. 113/1/son cümle ve 113/2/son cümle uyarınca; acente ister kendi çabası veya dolaylı katkısı sebebiyle ücrete hak kazansın ister tekel hakkına dayanarak ücret hakkı elde etsin, bu ücret hakkı önceki acenteye ait olduğu hâlde ve ölçüde doğmayacaktır düzenlemeleri, hakkaniyet ilkesinin düzeltici rol oynadığı diğer hallerdir. Kaya, Şerh, s. 147, N. 16.

58 Kayıhan, s. 137.

59 Burada bahsi geçen kısa sürenin en fazla bir ay olması gerektiği yönünde bkz. Çeker, s. 51.

60 Aynı yönde bkz. Narbay/Güllüce, s. 1989. Ayrıca karşı. Karaege, s. 295-298.

hazırlamış olması gerekmektedir. (ii) İkinci hâl ise, acentenin çabası veya katkısı sebebiyle ya da tekel hakkına dayalı olarak ücret isteyebileceği bir işleme ilişkin icabın, acentelik ilişkisi sona ermeden önce acenteye veya müvekkile ulaşmasıdır (TTK md. 113/3/b).

1. Sigorta Sözleşmesine Aracılık Etme Veya Sözleşmenin Kurulmasını Hazırlama Ve Sözleşmenin Uygun Sürede Kurulması Gereği

Aracılık etme zaten acentenin olağan faaliyetidir. Sözleşmenin alt yapısını hazırlama faaliyeti ise acentenin kendi çabasına bağlanabildiği ölçüde ancak ücret hakkı kazandıracaktır. Hükmün gerekçesinde işlemin türüne göre sonuca etkili katkıdan söz edilerek, acentenin, sonuca etkili olmayan katkısının varlığı dışlanmıştır⁶¹. Ne ölçüde acentenin ücrete hak kazanacağına dair sınırı, kanun koyucu "...işlemin yapılmasının kendi çabasına bağlanabileceği ölçüde..." şeklinde çizmiştir. Bu ölçüyü ve sonuca etkisini ispatla acente mükelleftir⁶². Bu ihtimalde acentenin ücrete hak kazanabilmesi için gereken diğer koşul, acentelik ilişkisinin bitmesinden sonra sözleşmenin makul süre içinde kurulmasıdır.

Sigorta acenteleri de sigorta şirketleri ile aralarında bulunan acentelik ilişkisinin bitiminden sonra kurulan ve kurulmasına aracılık ettikleri ya da altyapısını hazırladıkları sigorta sözleşmeleri için ücrete hak kazanabilecektir. Sigorta acentesinin aracılık ettiği veya altyapısını hazırladığı sigorta sözleşmesi kurulmazsa ücret hakkının doğmayacağı açıktır.

TTK md. 113 hükmü emredici nitelikte olmadığı için taraflar acentelik sözleşmesi ile aksini kararlaştırabileceklerdir. Dolayısıyla sigorta acenteliği sözleşmesi ile, acentelik ilişkisi devam ederken sigorta acentesinin aracılık ettiği ya da katkı sağladığı sigorta sözleşmelerinin, acentelik ilişkisinden sonra kurulması halinde ücrete hak kazandırmayacağının açıkça kararlaştırılması mümkündür. Bu ihtimalde acente ücrete hak kazanamayacaktır.

Acentelik ilişkisi sona erdikten sonra işlemin kurulması gereken uygun süre belirlenirken somut olayın özellikleri, ticari veya genel örf adet kuralları, işin türü, kapsamı ve sektör uygulamaları göz önünde bulundurulmalıdır⁶³. Sigortacılık sektörü bakımından uygun süre belirlenirken TTK md. 1405'te yer alan otuz günlük süre de dikkate alınmalıdır⁶⁴. Uygun süreyi belirlemek son derece muğlak bir husus olduğundan taraflar, sözleşme ile acentelik ilişkisinin sona ermesinden itibaren belli bir süre şartı da öngörebilirler⁶⁵.

61 Bkz. TTK md. 113/3 hükmünün gerekçesi.

62 Kaya, Şerh, s. 147, N. 18; Kaya, Ücret Hakkı, s. 34; Kaya, Acentelik, s. 214.

63 Kaya, Şerh, s. 148, N. 18b; Arkan, s. 227-228; Kaya, Ücret Hakkı, s. 34-35; Kaya, Acentelik, s. 217.

64 Karaege, s. 298.

65 Kaya, Ücret Hakkı, s. 34, dn. 100; Kaya, Acentelik, s. 216 ve dn. 141.

2. Sigorta Ettirenin İcabının Acentelik İlişkinin Sona Ermesinden Önce Ulaşması Gereği

TTK md. 113/3/b'de; acentenin ücret isteyebileceği nitelikteki bir işleme ilişkin olarak üçüncü kişinin icabı, acentelik ilişkisinin sona ermesinden önce acenteye veya müvekkile ulaşmışsa, acentenin ücret isteyebileceği hükme bağlanmıştır. Maddede acentenin ücret isteyebileceği nitelikteki işlemler, acentenin kendi çabası/katkısı ile kurulan işlemler ile tekel hakkına dayanan işlemler olarak sayılmıştır. Acenteye ücret hakkı kazandıran TTK md. 113/1 ve 2'de düzenlenen hükümlerin özelliği incelendiğinde; müşteri ile yapılan hukuki işlemin acentelik ilişkisi devam ederken kurulduğu durumları düzenlemiş olmasıdır. Fakat müşteri, acentenin acentelik ilişkisi süresince çaba sarf ettiği, katkı sağladığı ya da tekel hakkı nedeniyle ücret hakkı olan bir işlemde, sözleşme yapma önerisini acenteye ya da müvekkile iletmiş ancak tam bu sırada acentelik sözleşmesi sona ermiş olabilir. İşte bu noktada hakkaniyeti tesis etmek adına TTK md. 113/3 hükmü devreye girecektir.

Maddede söz edilen icap (sözleşme yapma önerisi), borçlar hukuku uyarınca işlemin – konumuz özelinde sigorta sözleşmesinin – tüm esaslı unsurlarını barındırıyor olmalıdır⁶⁶. İcabın, müvekkile (sigorta şirketine) veya acenteye varmasından ne kadar süre sonra sözleşmenin kurulması gerektiği yasada düzenlenmemiştir. Bu bağlamda doktrinde çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre; şayet acentelik ilişkisi sona ermeden önce icap yapılmışsa, ilişkinin sona ermesinden ne kadar sonra kurulursa kurulsun acente ücrete hak kazanır, yani makul bir sürede icabın ulaşmış olması aranmaz⁶⁷. Diğer görüş ise; bu genellemenin isabetli olmadığını, makul sürenin somut olayın koşullarına ve işin niteliğine göre belirlenmesi gerektiğini savunmuştur⁶⁸.

3. Ücretin Paylaşılması

Acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra kurulan bir sözleşme dolayısıyla sonraki acente, hal ve şartlara göre hakkaniyet gereğiyle uygun bir ücret alacaktır (TTK md. 113/3/son cümle). Nitekim önceki acente, acentelik ilişkisi sona ermeden önceki faaliyetleri nedeniyle ücrete hak kazanırken; sonraki acente de işlemin tamamlanması nedeniyle hal ve şartlara göre ücret hakkına sahip olabilecektir.

Benzer bir hüküm TTK md. 113/1 ve 2'de bulunmaktadır. Daha önce de ayrıntılarıyla belirttiğimiz gibi TTK md. 113/1 ve 2'de acentelik ilişkisi devam ederken acentenin katkısıyla/çabasıyla kurulan ya da tekel hakkı kapsamında kurulan işlemlerde ücret hakkı düzenlenmiştir. Ancak aynı fıkraların devamında acentelik ilişkisi devam eden acentenin madde kapsamındaki hususlarda ücrete hak kazanacağı ifade edilirken, kendisinden önceki acentenin aynı işlemler nedeniyle ücret hakkı olduğu ölçüde ücret hakkının doğmayacağı belirtilmiştir. Burada, acentelik ilişkisi sona eren acente ile acentelik ilişkisi devam eden acente arasındaki ücret ilişkisi düzenlenmiştir.

66 Arkan, s. 228; Kaya, Şerh, s. 148, N. 19.

67 Kaya, Ücret Hakkı, s. 35; Kaya, Acentelik, s. 217-218.

68 Kaya, Şerh, s. 149, N. 20.

İki veya daha fazla acente birbirini izleyerek faaliyette bulunmuş ise, sonraki acentenin ücret hakkı, önceki acentenin ücret hakkı bulunduğu ölçüde doğmayacaktır.

Bunun yanı sıra; gerek müvekkil (sigorta şirketi) gerekse sonraki acente, müşterinin icabının ulaşmasını veyahut işlemin (sigorta sözleşmesinin) kurulmasını engelleyici, önceki acenteyi zarara uğratici tavrılardan kaçınmalıdırlar. Önceki acentenin ücrete hak kazanması hileli davranışlarla engellenirse nasıl bir sonuca varılacağı kanunda düzenlenmemiştir. Bu noktada, geciktirici şartın gerçekleşmesine engel olunmasına dair çözüm getiren TBK md. 175'in kıyas yoluyla önceki acentenin ücrete hak kazanmasına da uygulanması gerektiği vurgulanmıştır⁶⁹. Böylece müvekkil (sigorta şirketi) veya sonraki acente tarafından, müşterinin (sigorta ettiren) icabının ulaşmasına veya sigorta sözleşmesinin kurulmasına engel olunarak, önceki acente zarara uğratılırsa, artık önceki acente için işlem geçerli şekilde kurulmuş kabul edilerek ücret hakkı doğacaktır⁷⁰. Öte yandan önceki acentenin uğradığı zararını tazmin ettirme hakkı saklıdır.

4. Tahsil Komisyonu

Gerek aracı acente gerekse sözleşme kurmaya yetkili acente olsun hiçbirinin müvekkil ile müşteri arasından akdedilen işlemlerden doğan edimleri tahsil etmek gibi yasal bir yükümlülüğü bulunmamaktadır⁷¹. Nitekim bu husus TTK md. 106 hükmünde “*müvekkilinin özel ve yazılı izni veya vekâleti olmadan acente, bizzat teslim etmediği malların bedelini kabule ve bedelini bizzat ödemediği malları teslim almaya yetkili olmadığı gibi bu işlemlerden doğan alacağı yenileyemez veya miktarını indiremez.*” şeklinde vurgulanmıştır. Ancak acenteye, aracılık ettiği veya akdettiği sözleşmelerdeki bedeli, müvekkilinin talimatına uygun olarak tahsil etmesine karşılık olarak belli bir tahsil komisyonunun ödeneceği kararlaştırılabilir (TTK md. 113/4).

Tahsil hususunda yapılan yetkilendirme, acentelik ilişkisinin kurulması sırasında yapılabileceği gibi sonradan da yapılabilir. TTK hükümlerine paralel olarak Sigorta Acenteleri Yönetmeliği md. 17 hükmünde de sigorta sözleşmesi akdetme ve/veya prim tahsil etme yetkisinin sigorta şirketlerine ait olduğu; bu yetkinin, acentelik vekâletnamesinde belirtilmek kaydıyla ancak sigorta acentelerine devredilebileceği; sigorta şirketleri tarafından sözleşme yapma ve/veya prim

69 Kaya, Şerh, s. 149, N. 21.

70 Arkan, s. 228; Kaya, Şerh, s. 149, N. 21.

71 Yargıtay 11. HD, 06.06.2016 tarih ve 2015-9203/6240 sayılı kararında, davalı acentenin yükümlülüğünün ödenen primleri maddede belirtildiği şekilde davacıya aktarmaktan ibaret olduğu, söz konusu maddenin ödenmeyen primlerin tahsil konusunda acenteye bir yükümlülük yüklediği, bu nedenle davanın ödenmeyen primlerin tahsiline ilişkin olduğu, dava konusu (tahsil edilmeyen) sigorta primlerinden davalı acentenin sorumluluğunun mevcut olmadığı, zira taraflar arasında akdedilen acentelik sözleşmesinde ve bu sözleşmeye ek olarak yapılan sözleşmede tahsil edilemeyen primlerden dolayı hangi tarafın sorumlu olacağına ilişkin bir hükmün bulunmadığı, aynı şekilde ilgili yönetmelik (SAY) ve SK düzenlemelerinin de bu hususu düzenlemediği, acentenin borçlarına ilişkin TTK hükümleri incelendiğinde acentenin akdettiği sözleşmeler dolayısıyla prim tahsil etme yükümlülüğünün bulunmadığı, davalı acentenin tahsil edilemeyen primler dolayısıyla herhangi bir borcu bulunmamasından dolayı bu borcun teminatı olarak diğer davalı gerçek kişi tarafından verilen ipoteğin paraya çevrilmesi yoluyla girilen takibin de hukuka uygun olmadığı yönünde hüküm tesis etmiştir. (İÜHF Ticaret Hukuku Anabilim Dalı, s. 253-254)

tahsil etme konularında yetkilendirilmemiş acentelerin ise poliçe düzenleyemeyeceği ve/veya prim tahsilâtı yapamayacağı vurgulanmıştır⁷².

Acenteye ücrete hak kazandığı işlemlerle ilgili olarak tahsil yetkisi verilebileceği gibi, acentenin ücrete hak kazanmadığı işlemlere ilişkin tahsil yetkisi de verilebilir⁷³. Diğer bir deyişle, acenteye tahsil yetkisi verilecek hususlar sadece acentenin bizzat aracılık ettiği veya akdettiği işlemlerle sınırlı değildir.

Prim tahsil etme konusunda yetkilendirilmiş sigorta acentesine tahsil komisyonu ödenir. Ancak tarafların anlaşarak hükmün aksini kararlaştırmaları da mümkündür⁷⁴. Bunun yanı sıra acentelik ilişkisi sona erdikten sonra önceki yetkiye binaen yapılan tahsiller hakkında komisyon istenip istenmeyeceği kanunumuzda düzenlenmemiştir. Oysa bu hususta İsviçre BK'da yer alan düzenleme bizim hukukumuz açısından da yol gösterici olabilecek niteliktedir. Acentelik sözleşmesinin sona ermesi ile acentenin tahsil yetkisi ve sona ermeden sonraki tahsillerden doğan talep hakları sona erer (İsvBK. md. 418l)⁷⁵.

Eski Kanun döneminde doktrinde yapılan eleştiriler⁷⁶ dikkate alınarak tahsil komisyonu, hukukumuzda ilk kez pozitif düzenlemeye kavuşturulmuştur. Ancak aynı eleştirilerin konusunu teşkil eden tekeffül komisyonuna ise kanunumuzda yer verilmemiştir. Tekeffül komisyonu, müşterinin ediminin yerine getirileceğine dair acentenin müvekkile ayrıca bir garantide bulunması halinde söz konusu olacak ödemedir⁷⁷. Diğer bir deyişle; acente müvekkile karşı müşterinin ediminin ifa edileceğine ilişkin bir tekeffülde bulunur, bu tekeffülünün karşılığında da altına girmiş olduğu risk için komisyon talep eder. Tekeffül komisyonu için de taraflar anlaşmış olmalı ve garanti yükümlülüğü müşteri veya işlem bazında özelleştirilmiş olmalıdır⁷⁸.

III. ÜCRETE HAK KAZANMA ZAMANI

Acentenin ücrete hak kazanma zamanı TTK md. 114'te düzenlenmiş olup bu hüküm sigorta acenteleri bakımından da uygulama alanı bulacaktır. Söz konusu hükme göre sigorta acentesi, kurulan işlem yerine getirildiği anda ve ölçüde ücrete hak kazanacaktır. Böylece sigorta acentesine ücret hakkı kazandıran işlem ile ücret hakkının doğduğu zaman birbirinden ayrı iki olgu olarak

72 Yargıtay 11. HD, 09.11.2015 tarih ve 4603/11715 sayılı kararında, acentenin müşteri ile müvekkil arasında takas-mahsup işlemi yapmasının tahsilat olarak değerlendirileceği ve acenteye komisyon ücreti ödenmesi gerektiğine hükmetmiştir. (İÜHF Ticaret Hukuku Anabilim Dalı, s. 256)

73 Kaya, Şerh, s. 151, N. 23a.

74 Kaya, Şerh, s. 151, N. 13b; Kaya, Ücret Hakkı, s. 36; Kaya, Acentelik, s. 221.

75 Aynı yönde bkz. Kaya, Acentelik, s. 221-222.

76 Kınacıoğlu, s. 61; Karayalçın, Ticaret Hukuku Dersleri, s. 417; Karayalçın, Ticaret Hukuku, s. 526; Kayıhan, s. 130; Alışkan/Gençtürk, s. 23-24.

77 Karayalçın, Ticaret Hukuku, s. 526; Kınacıoğlu, s. 61; Franko, s. 167; Kaya, Şerh, s. 151, N. 24; Kaya (Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Nomer-Ertan), 2015, s. 806.

78 Kaya, Şerh, s. 151, N. 24.

düzenlenmiştir⁷⁹. Ücrete hak kazanma zamanı bakımından benimsenen “ifa anı ve ölçüsü ilkesi” hem aracı hem de sözleşme yapan acenteler bakımından caridir.

Kural olarak, sigorta sözleşmesinden doğan edim ifa edildiği anda ve ölçüde, sigorta acentesi ücrete hak kazanır; ancak, sigorta şirketi ile sigorta acentesi acentelik sözleşmesine koyacakları hükümlerle bu kuralı – sigorta şirketinin ifası noktasında acentenin avans hakkı ile sigorta ettirenin ifası noktasında acentenin ücret hakkı saklı kalmak kaydıyla – değiştirebileceklerdir. Örneğin, sigorta şirketi ya da sigorta ettiren arasında sigorta sözleşmesinin kurulmasıyla acentenin ücret hakkını kazanacağı, sigorta sözleşmesinden doğan borçların yerine getirilmesinden önce acentenin ücrete hak kazanacağı ya da sigorta sözleşmesinden doğan borçların kısmen ifasında acentenin tam ücrete hak kazanacağı kararlaştırılabilir⁸⁰. Dolayısıyla TTK md. 114 hükmü tek yönlü ve kısmen emredicidir (=nispi emredici).

TTK md. 114 uyarınca, sözleşmeden doğan edimin müvekkil (sigorta şirketi) veya müşteri (sigorta ettiren) tarafından ifa edilmesi, kısmen ifa edilmesi, ifa edilmemesi veya ifa edilmeyeceğinin kesinleşmesi ihtimallerinde, acentenin ücret hakkı açısından farklı sonuçlar doğmaktadır.

A. SİGORTA SÖZLEŞMESİNDEN DOĞAN EDİMLERİN İFASI

Sigorta acentesinin ücret hakkı elde edebilmesi için taraflardan en az birinin acentenin aracılık ettiği ya da bizzat akdettiği sözleşmeden doğan edimi ifa etmesi gerekmektedir. Hangi tarafın ifa ettiğinin ise sigorta acentesinin ücrete hak kazanmasında kural olarak bir önemi bulunmamaktadır⁸¹. Müvekkilin edimini ifa ettiği durumda, aksi acentelik sözleşmesinde öngörülmemiş ise müşterinin ifası beklenmez. O hâlde sigorta sözleşmesi taraflarından birinin yani sigorta şirketi ya da sigorta ettirenin, kısmen veya tamamen edimini ifa etmesi halinde, ifa ölçüsünde sigorta acentesinin ücret hakkı doğacaktır.

İfa ile anlatılan, sözleşmeden kaynaklanan temel edimin yerine getirilmesi olup sözleşmeden beklenen tüm ekonomik menfaatin gerçekleşmesi şart değildir⁸². Hükümün gerekçesinde ise ifa ile kastedilenin “*aracılık edilen ilişkiden doğan borçların yerine getirilmesine yönelik hareketlerin başlaması*” olduğu ifade edilmiştir. İfanın yapıp yapılmadığının tespitinde şüphesiz, müvekkil ile üçüncü kişi arasında akdedilen sözleşmenin türü, niteliği ve sözleşmenin içeriğindeki ifaya ilişkin düzenlemeler dikkate alınacaktır. Bu bağlamda sigorta ilişkisi incelendiğinde, sigorta ettirenin prim borcunu ödemesiyle sigorta sözleşmesinin ifa edildiği kabul edilmektedir⁸³. O hâlde sigorta acentesinin aracılık ettiği ya da akdettiği sigorta sözleşmesi bağlamında sigorta sözleşmesinin tarafı olan üçüncü kişi (sigorta ettiren) bu sözleşmeden doğan prim ödeme borcunu ifa ettiği anda ve ölçüde sigorta acentesi ücrete hak kazanacaktır.

79 Bkz. TTK md. 114 hükmünün gerekçesi; Kaya, Şerh, s. 157, N. 09.

80 Arkan, s. 229; Kaya, Şerh, s. 156, N. 05.

81 Arkan, s. 228; Kaya, Şerh, s. 158, N. 10a; Kaya, Ücret Hakkı, s. 38; Kaya, Acentelik, s. 223.

82 Kaya, Şerh, s. 158, N. 10a; Kaya, Ücret Hakkı, s. 38; Kaya, Acentelik, s. 225.

83 Arslanlı Halil, Kara Ticareti Hukuku Dersleri Umumi Hükümler, 3. Bs., İstanbul, 1960, s. 186; Karaege, s. 282.

Hükümün kısmı emredici niteliğinin gereği olarak, sigorta ettirenin prim borcunu ifa etmesiyle sigorta acentesinin ücrete hak kazanacağına dair düzenlemenin aksi acentelik sözleşmesinde öngörülemez. Buna mukabil sigorta şirketinin edimini ifa etmesiyle acentenin ücrete hak kazanacağına dair düzenlemenin aksi, avans hakkı müstesna kalmak koşuluyla, acentelik ilişkisinde kararlaştırılabilir. Sözleşme konusu edimi kimin ifa ettiğinin, acentenin ücret hakkı açısından bu şekilde farklı sonuçlar doğurmasının sebebi, müşterinin edimini ifa etmesi ile müvekkilin beklediği ekonomik yararın elde edilmiş olması ve acentenin sonuca yönelik başarısıdır⁸⁴.

Acentelik sözleşmesine konacak hükümlerle, müvekkilin edimini ifa etmesi ile acentenin ücret hakkı elde edeceği ek koşullara bağlanabileceği gibi bu durumda acentenin avansı aşan miktarda ücrete hak kazanacağı da kanımızca kararlaştırılabilir, ancak avans hakkını kaldıracak düzenleme yapılamaz⁸⁵. TTK md. 114 uyarınca acente, ifayı izleyen ayın son günü avans hakkını talep edebilecektir. Avansın miktarı, somut olayın koşullarına, işin niteliğine, örf ve adete göre belirlenir. Taraflar, ödenecek avansı, ücretin belli bir oranı olarak acentelik sözleşmesine hüküm koymak suretiyle önceden belirleyebilirler.

B. SİGORTA SÖZLEŞMESİNDEN DOĞAN EDİMLERİN KISMEN İFASI

Acente tarafından aracılık edilen veya bizzat akdedilen sözleşmeden doğan edim kısmen ifa edilirse, acente kural olarak ifa edilen kısımla orantılı olarak ücrete hak kazanacaktır. Sigorta sözleşmeleri bakımından kısmi ifanın özel önemi bulunmaktadır. Zira sigorta ettiren, prim ödeme borcunu sigorta şirketine tek seferde veya taksitle ödeyebilecektir (TTK md. 1430). Primin taksitler halinde ödeneceğinin kararlaştırıldığı durumda, sigorta acentesi kısmi ifa halinde cari olan genel acentelik hükümleri uyarınca, ödenen her prim taksiti ölçüsünde ücrete hak kazanacaktır.

C. SİGORTA SÖZLEŞMESİNDEN DOĞAN EDİMLERİN İFA EDİLMEMESİ VE İFA EDİLMEMEYECİĞİNİN KESİNLEŞMESİ

1. Sigorta Ettirenin İfasi Bakımından

Üçüncü kişinin yani sigorta ettirenin edimini yerine getirmeyeceğinin kesinleşmesi ile acentenin ücret hakkı düşer, sigorta şirketi tarafından acenteye ödenmiş tutarlar varsa iade edilir (TTK md. 114/2). Hükümün uygulanabilmesi için sigorta ettirenin edimini ifa etmeyeceğinin objektif ölçütlere göre kesin bir şekilde tespit edilmesi gerekmektedir⁸⁶. Sigorta ettirenin edimini ifa

84 Kaya, Şerh, s. 161, N. 14; Kaya, Ücret Hakkı, s. 40; Kaya, Acentelik, s. 227; Kayhan, Acentelik, s. 149.

85 Kaya, Şerh, s. 160-161, N. 13a. Kaya, Ücret Hakkı, s. 39; Kaya, Acentelik, s. 226.

86 Kaya, Şerh, s. 161, N. 16; Kaya (Ülgen/Helvacı/Kendigelen/Nomer-Ertan), 2015, s. 802.

etmeyeceği yönünde güçlü kanaatin oluşması yeterli değildir. İfade talebinin hukuki dayanağı ise acentelik ilişkisidir, sebepsiz zenginleşme hükümleri değildir⁸⁷.

Bunun yanı sıra sigorta ettirenin edimini ifa etmemesi hususunda haklı bir gerekçesinin bulunmaması gerekmektedir. Kanımızca; sigorta sözleşmesinden doğan borcun sigorta şirketi tarafından gereği gibi ifa edilmemesi veya ödemezlik def'i gibi nedenler söz konusu ise; sigorta sözleşmesinden doğan borcun müşteri tarafından ifa edilmemesinden değil, sözleşmeden doğan edimin müvekkilden (sigorta şirketi) kaynaklanan nedenlerle yerine getirilmemesinden söz edilir⁸⁸. TTK md. 114/3 hükmünün yani müvekkile (sigorta şirketine) yüklenen sebeplerle sözleşmenin yerine getirilemediği hallerde acentenin ücret isteyebileceğine ilişkin düzenlemenin karşıt anlamından çıkan sonuç da görüşümüzü desteklemektedir. Dolayısıyla sigorta şirketinin ifasına rağmen sigorta ettirenin kendinden kaynaklanan bir sebeple edimini ifa etmemesi ihtimalinde ancak TTK md. 114/2 hükmü uygulama alanı bulacaktır.

2. Sigorta Şirketinin İfası Bakımından

Müvekkilin yani sigorta şirketinin kural olarak sözleşmeden doğan edimini kısmen, tamamen yahut öngörüldüğü şekilde yerine getirmeyeceği kesinleşse bile acente ücrete hak kazanacaktır. Sigorta şirketinin edimini yerine getirmemesi ancak kendisine yüklenemeyen bir sebepten kaynaklanıyor ise, o hâlde ve ölçüde sigorta acentesinin ücret hakkı düşecektir (TTK md. 114/3). Müvekkile yüklenemeyen sebeplere hükmün gerekçesinde Alman mahkeme kararlarından; aracılık edilen sözleşme kurulduktan sonra yürürlüğe konulan idari kısıtlamalar, müvekkilin üretim tesislerinin mücbir sebeple yok olması, ithalat yasağı, üçüncü kişinin ödeme güçlüğü veya iflası gibi örnekler verilmiştir. Buna karşılık; hammadde veya işgücü eksikliği, müvekkilin iş yoğunluğu, müvekkilin sözleşmenin yerine getirilmesinde temerrüde düşmesi, müşteriyle üçüncü kişinin anlaşarak sözleşmeyi yerine getirmeden sona erdirmesi, müvekkilin ödeme güçlüğü veya iflası hallerinin müvekkile yüklenebilen sebepler olduğuna Alman yargı kararlarında hükmedilmiştir⁸⁹.

Müvekkilin edimini kısmen veya tamamen yerine getirmemesi ile karşılaştırıldığı gibi ifa etmemesi arasında herhangi bir ayırım yapılmayıp hepsi aynı sonuca bağlanmıştır. O hâlde sigorta şirketinin, sigorta sözleşmesinden doğan edimini hangi sebebe dayanarak yerine getirmediğinin kural olarak bir önemi bulunmamaktadır, meğerki kendisine yüklenemeyen bir sebep bulunsun. Bu noktada kanun koyucu tarafından ikili bir ayırım yapılmıştır. Şayet sigorta şirketine yüklenebilen bir sebepten ötürü sigorta sözleşmesinden doğan edim ifa edilmemiş ise, sigorta acentesi ücrete hak kazanacaktır.

İspat açısından ise sigorta acentesi, öncelikle sigorta şirketi ile sigorta ettiren arasında hukuken geçerli bir işlemin kurulduğunu ve sigorta şirketinin kısmen, tamamen veya gereği gibi

87 Kaya, Şerh, s. 161, N. 16 ve s. 164, N. 19; Kaya, Ücret Hakkı, s. 42; Kaya, Acentelik, s. 231.

88 Kaya, Şerh, s. 162, N. 16a; Kaya, Ücret Hakkı, s. 41 ve dn. 136; Kaya, Acentelik, s. 229 ve dn. 209.

89 Bkz. TTK md. 114/3 gerekçesi

sigorta sözleşmesinden doğan edimi ifa etmediğini ispatlayarak ücret talebinde bulunacaktır. Sigorta acentesinin, sigorta sözleşmesinden doğan edimin ifa edilmemesinde sigorta şirketine yüklenebilen bir sebebin varlığını ispat etme zorunluluğu bulunmamaktadır. Buna karşılık sigorta şirketi, sigorta sözleşmesinden doğan edimin kendisine yüklenemeyecek sebeplerle ifa edilemediğini ispat ederek sigorta acentesinin ücret hakkının düştüğünü ileri sürecektir⁹⁰.

Tüm bu veriler ışığında sigorta acentesinin ücret hakkının doğumunun; akdedilen sigorta sözleşmesinden doğan edimin sigorta şirketi tarafından yerine getirilmesi geciktirici koşuluna ve sigorta ettirenin edimini ifa etmeyeceğinin kesinleşmesi (sigorta şirketine yüklenemeyen sebeplerle) bozucu koşuluna bağlı kılındığı sonucuna varılmaktadır⁹¹.

IV. ÜCRETİN MİKTARI

Acentenin elde edeceği ücretin miktarı acentelik sözleşmesinde taraflarca kararlaştırılabilir. Sözleşmede bu konuda bir düzenleme yapılmamışsa ücretin miktarı, acentenin bulunduğu yerdeki ticari teamüle, teamül de mevcut değilse hâlin gereğine göre o yerdeki asliye ticaret mahkemesince belirlenir (TTK md. 115).

Taraflar acentelik sözleşmesinde ücrete ilişkin düzenleme yapma hususunda serbestiye sahiptirler fakat acentelik faaliyetinden soyut ve acentenin bağımsızlığını zedeleyen nitelikte bir ücret tayini, örneğin sabit bir ücret esasının öngörülmesi kabul edilemez⁹².

Ücretin miktarı, taraflar arasında kararlaştırılmamışsa, acentenin bulunduğu yerdeki ticari teamüle göre tespit edilecektir. Teamül, fiili bir itiyat (alışkanlık) olup, objektif hukuk kuralı niteliğinde değildir⁹³. TTK md. 2 hükmü uyarınca teamül, kanunda aksine bir hüküm yoksa ve ticari örf ve âdet olarak kabul edildiği belirlenmedikçe, mahkemenin yargısına esas olamaz; ancak irade açıklamalarının yorumunda dikkate alınabilir. Diğer bir deyişle teamül, açık hüküm olmak ya da örf ve âdet olarak kabul edilmek şartıyla hükme esas alınabilir⁹⁴. Bu noktada kanun koyucu tarafından acentenin ücret hakkını tayinde teamüle istisnai bir işlev⁹⁵ yani hukuk kaynağı olarak değerlendirilme imkânı tanınmaktadır.

90 Kaya, Ücret Hakkı, s. 44; Kaya, Acentelik, s. 226-227.

91 Arkan, s. 229, dn. 2; Kaya, Şerh, s. 162, N. 16a; Kaya, Ücret Hakkı, s. 37; Kaya, Acentelik, s. 223.

92 Kaya, Şerh, s. 167, N. 01. Acentenin talep hakkına sahip olduğu ücretin, acentenin yaptığı veya aracılıkta bulunduğu sözleşmelere göre hesaplanacak belli bir yüzde oranı olarak tespit edildiği yönünde bkz. Sumer Ayşe, Ticaret Hukuku Ders Kitabı, İstanbul, 2018, s. 103-104.

Yargıtay 11. HD, 05.05.2015 tarih ve 2013-16303/6368 sayılı kararında, acentelik sözleşmesinde, acente için sabit bir komisyon oranı benimsenmeyip, yasada belirtilen oranlara atıf yapılmış olduğu gibi, davacı tarafca [acente], davalı tarafından [müvekkil] yapılan komisyon oranlarına ve bu oranlar üzerinden yapılan ödemelere 12 yıl boyunca itiraz edilmeyerek, bir başka deyişle uzun süre uygulanan komisyon oranları benimsendikten sonra, sözleşmenin feshi ile birlikte eksik ödeme yapıldığından bahisle talepte bulunulmasının mümkün olmadığına hükmetmiştir. (İÜHF Ticaret Hukuku Anabilim Dalı, s. 257-258)

93 Arkan, s. 103; Ülgen (Helvacı/Kendigelen/Kaya/Nomer-Ertan), 2015, s. 106, N. 192, Poroy/Yasaman, s. 104.

94 Arkan, s. 103; Ülgen (Helvacı/Kendigelen/Kaya/Nomer-Ertan), 2015, s. 106, N. 192, Poroy/Yasaman, s. 105.

95 Kaya, Şerh, s. 167, N. 03.

Ücretin miktarını tayine ilişkin acentelik sözleşmesinde bir hüküm yoksa ve bir teamül de yoksa, belirleme yetkisi asliye ticaret mahkemelerindedir. Mahkeme ücretin miktarı tespit ederken öncelikle bu konuda bir ticari teamülün bulunup bulunmadığını tespit etmeli varsa bu ticari teamül uyarınca ücreti belirlemelidir⁹⁶. Eğer bu konuda bir ticari teamül bulunmamaktaysa somut olayın özelliği, yapılan işin niteliğini dikkate alınarak mahkemece uygun bir ücret belirlenecektir. Mahkemenin ticari teamülü araştırmadan halin icabına göre karar vermesi kanımızca yerinde değildir.

Sigorta acentelerinin ücret miktarına ilişkin olarak SK'da özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte Sigorta Acenteleri Yönetmeliği md. 15/d hükmünde, sigorta şirketleriyle acenteler arasındaki acentelik sözleşmelerinde düzenlenmesi gereken hususlar arasında "brans bazında ödenecek komisyon ve sağlanacak diğer menfaatlere ilişkin usul ve esaslar" a yer verilmiştir. Ancak bu bir zorunluluk olarak görülmediğinden⁹⁷ TTK'nın ücret miktarına ilişkin hükmü sigorta acenteleri için de uygulanacaktır.

Acente, yükümlülüklerini yerine getirmek için yaptıklarından ancak olağanüstü giderlerin ödenmesini isteyebilir (TTK md. 117). Bu hüküm emredici nitelikte olmayıp aksi kararlaştırılabilir. Taraflar arasında acentelik sözleşmesinde aksine bir düzenleme yapılmamışsa, sigorta acentesi olağan masraflarını sigorta şirketinden aldığı ücretle karşılayacaktır ve ücretin miktarı tespit edilirken sigorta acentesinin olağan masrafları dikkate alınmayacaktır. Sigorta acentesi ancak acentelik sözleşmesinde özel bir hüküm varsa olağan masraflarını isteyebilir, olağanüstü masrafların talep edilebilmesi için ise sözleşmede bu yönde özel bir düzenleme bulunması gerekmez. Hangi masrafların olağan, hangilerinin olağanüstü sayılacağıın tespiti de bu noktada önem arz etmektedir. Acentenin, acentelik faaliyetini icra ederken yaptığı kırtasiye, ulaşım, kira, yanında çalıştırdığı kişiler için yaptığı genel giderler olağan masraflar olarak değerlendirilebilir, buna karşın müvekkilin talimatıyla yapılan masraflar ile gümrük ve nakliye masrafları olağanüstü masraflar arasında sayılabilir⁹⁸. Acentelik sözleşmesinde sigorta şirketi acentenin olağan masraflarını ödemeyi (tamamen ya da kısmen ya da belli bir oran nispetinde) taahhüt etmişse ücretin miktarı tayin edilirken bu masraflar da dikkate alınır. Şayet acentenin ücret hakkı, tek haklarının ihlalinden doğmuşsa, işlemin doğrudan acente tarafından yapılmamış olması nedeniyle ücretin miktarı tespit edilirken acentenin kurtulduğu masrafların düşülmesi gerekmektedir⁹⁹.

V. ÜCRETİN ÖDENME ZAMANI

Acentenin hak kazandığı ücretin, doğum tarihinden itibaren en geç üç ay içinde ve her hâlde sözleşmenin sona erdiği tarihte ödenmesi gerekmektedir (TTK md. 116). Bu hüküm emredici

96 Öğretide ücretin mahkeme tarafından tespitinin, ticari teamül bulunmaması haline münhasır olduğu belirtilmektedir. Franko, s. 168. Kanımızca bu husus doğru olmakla birlikte taraflar bu konuda bir teamülün varlığı ya da uygulanacak olan teamül hükmü hakkında anlaşmaya varamazlarsa mahkeme öncelikle ticari teamülün bulunup bulunmadığını araştırmalıdır. Ticari teamülün bulunması, hâkimin halin icabına göre ücreti belirleme yetkisini ortadan kaldırmaz.

97 Karaege, s. 294. Acentelik ücretinin serbestçe kararlaştırılabilmesi kuralının istisnasını, sigorta acenteliği sözleşmesinin oluşturduğu yönünde bkz. Bahtiyar Mehmet, Ticari İşletme Hukuku, İstanbul, 2017, s. 225.

98 Karayalçın, Ticaret Hukuku, s. 528.

99 Kayıhan, s. 136; Alışkan/Gençtürk, s. 33.

nitelikte olmayıp aksi kararlaştırılabilir, fakat kararlaştırılan hükümler acentenin aleyhine olduğu ölçüde geçersiz sayılacaktır (TTK md. 116/3). O hâlde sigorta şirketi ile sigorta acenteleri arasında yapılacak acentelik sözleşmelerinde, acentenin lehine olmak koşuluyla kanuni hükümlerden ayrılmak mümkündür. Örneğin, sigorta acentesinin hak kazandığı ücretin üç aydan daha kısa bir sürede ödenebileceğine ilişkin hükümler konulabilecektir.

SAY md. 18/1 hükmü uyarınca, sigorta şirketleri ve acentelerinin, hesap ve kayıt düzenlerini üçer aylık dönemler itibariyle mutabakat çalışmasına uygun olacak şekilde oluşturmaları ve en geç ilgili dönemi takiben bir ay içinde mutabakat sağlamaları gereklidir. SAY'ın getirmiş olduğu üçer aylık hesap ve kayıt düzeni yükümlülüğü sigorta acentelerine ödenecek ücretin zamanını tayin bakımından önem taşımaktadır. Mutabakat çalışmasına uygun olarak oluşturulan üç aylık hesap ve kayıtlara, o süre zarfında acentenin hak kazandığı ücret hakkı da yansıtılacaktır. Diğer bir deyişle acentenin aracılık ettiği veyahut bizzat akdettiği sigorta sözleşmesinden doğan edimin ifa edildiği (yani sigorta ettiren tarafından prim borcunun ödenmesi) an doğan ücret hakkına, o tarihten itibaren en geç üç ay içerisinde ödenecek şekilde hesap ve kayıtlarda yer verilmelidir.

Acentenin ücret hakkına ilişkin aydınlanma hakkı (=bilgi alma ve inceleme hakkı) TTK md. 116/2 hükmünde özel olarak düzenlenmiştir¹⁰⁰. Bu düzenleme sigorta acenteleri hakkında da uygulama alanı bulacaktır. Söz konusu hükme göre, acente, ücret istemi, muacceliyeti ve hesaplanması bakımından önemli olan bütün konular hakkında müvekkili sigorta şirketinden bilgi isteyebilir; müvekkil de bu bilgileri vermek zorundadır. Ayrıca acente, ücrete bağlı işlemlere ilişkin defter kayıtlarının suretlerinin de kendisine gönderilmesini müvekkilinden isteyebilir (aktif bilgi alma hakkı)¹⁰¹. Müvekkil, defter suretini vermekten kaçınırsa ya da defterlerin doğruluğu ve tamlığı konusunda kuşku duymayı gerektiren haklı nedenler varsa, acente, ticari defter ve belgelerin ilgili kısımlarını ya kendisi ya da bir uzman aracılığıyla incelenebilir (inceleme hakkı). Müvekkil buna izin vermezse, sorunu mahkeme duruma en uygun şekilde karara bağlar (bilgi alma davası açma hakkı).

Son olarak sigorta acenteleri, aracılık ettikleri prim tutarları ve tahakkuk eden komisyonu çalıştıkları sigorta şirketleri bazında takip eder. Sigorta şirketleri, acenteler ile akdettikleri sözleşmenin uygulanmasını etkileyen hususlara ilişkin olarak acentelik sözleşmesinde belirlenen dönemler halinde acenteye bilgi verir (SAY md. 18/2).

SONUÇ

Bağımsız tacir yardımcılardan biri olan acente, tacirin, ürün veya hizmetlerini geniş müşteri kitlelerine ulaştırmak için tercih ettiği ekonomik bir seçenektir. Bu sebeple sigortacılık sektöründe de sigorta şirketleri tarafından sigorta acenteleri oldukça yaygın olarak tercih edilmektedir.

100 Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. Karasu Rauf, "6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre Müvekkilin Acenteye Bilgi ve Belge Verme Yükümlülüğü", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 18, 2014, s. 113-127; Karasu Rauf, "Acentenin Ücreti İle İlgili Bilgi Alma ve İnceleme Hakkı", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 4, 2013, s. 61-74.

101 Öğretide müvekkile yüklenen bu külfetin çok ağır ve lüzumsuz olduğu, hatta defter kayıtlarının suretinin çıkarılmasının bazen imkânsız olduğu ifade edilmiştir. Karayağın, Ticaret Hukuku, s. 527.

Müvekkil sigorta şirketi ile sigorta acentesi arasındaki ilişki sözleşmesel olup, sigorta acentesinin en temel haklarından biri olan ücret hakkının da hukuki dayanağını teşkil eder. Acentelik sözleşmesi kural olarak şekle tabi değildir ve Kanunda bazı özel hallerde (TTK md. 104, 106, 107, 123) yazılı şeklin şart koşulması, acentelik sözleşmesinin bu hallerde tamamının şekle tabi olduğu şeklinde de yorumlanamaz. Sigorta acenteliği sözleşmesi hakkında sigortacılık alanına özgü mevzuatta (SK ve SAY hükümlerinde) herhangi bir geçerlilik şartı öngörülmediğinden, sigorta acenteliği sözleşmesi de herhangi bir şekil şartına tabi değildir. Sigorta acenteliği yetkisinin verilmesine ilişkin SAY md. 14 hükmünde öngörülen levhaya kayıt olmak gibi şekli prosedürler ise, acentelik sözleşmesinin kurulması bakımından değil, acentelik faaliyetine başlanması bakımından belirleyicidir.

SK md. 13/15 ile SAY md. 15/2 hükümlerinde sigorta acenteleri hakkında TTK hükümlerinin uygulama alanı bulacağına dair yollamalar yapılmıştır. Bu bağlamda çalışmamızın konusunu teşkil eden sigorta acentelerinin ücret hakkına, acentenin ücret hakkının genel olarak düzenlendiği TTK 113 ila 116 hükümlerinin sigorta acentelerinin niteliğine uygun düştüğü ölçüde uygulanacağı tereddütsüzdür.

TTK md. 113 hükmü acentenin hangi hallerde ücrete hak kazanacağına üç ayrı fıkrada ayrıntılı olarak yer vermiştir. İlk olarak, sigorta acentesi, acentelik ilişkisinin devamı müddetince, kendi çabasıyla veya dolaylı etki/katkısıyla üçüncü kişilerle (sigorta ettiren) kurulan sigorta sözleşmeleri için ücrete hak kazanacaktır (TTK md. 113/1). Söz konusu sigorta sözleşmesinin sakatlanmamış ve hukuken geçerli olması gerekir.

İkinci olarak, kendisine belli bir bölge veya çevre tahsis edilmiş olan yani tekel yetkisi tanınmış sigorta acentesi, kendisinin katkısı olmaksızın kurulan sigorta sözleşmeleri için de ücrete hak kazanır (TTK md. 113/2).

Üçüncü olarak ücrete hak kazandıran hal ise, acentelik ilişkisinin sona ermesinden sonra kurulan işlemlere ilişkindir. Sigorta acentesi, acentelik ilişkisi hitama erdikten sonra, kurulan sigorta sözleşmesine aracılık etmiş veya sözleşmenin yapılması kendi çabasına bağlanabildiği ölçüde sözleşmeyi hazırlamışsa ve sigorta sözleşmesi de uygun bir sürede kurulmuş ise ücrete hak kazanır. Uygun sürenin tespitinde sigorta sözleşmesinin türü ve niteliği dikkate alınarak somut olay bazında değerlendirme yapılmalıdır. Yine acentelik ilişkisi bittikten sonra kurulan sigorta sözleşmeleri bakımından acentenin ücrete hak kazanacağı diğer hal, TTK md. 113/1-2 fıkraları uyarınca sigorta ettirenin icabının, acentelik ilişkisinin bitmesinden önce müvekkil sigorta şirketine veya sigorta acentesine ulaşmış olmasıdır.

Kanun koyucu, eTTK döneminde dile getirilen tahsil komisyonuna ilişkin eleştiriler ışığında TTK md. 113/4 hükmünde bu hususu pozitif dayanağa kavuşturmuştur. Acente, kural olarak bizzat teslim etmediği malların bedelini kabule ve bedelini bizzat ödemediği malları teslim almaya yetkili değildir (TTK md. 106). Fakat acenteye müvekkille olan mutabakat sonucunda bir tahsil yetkisi verilmişse, bu durumda müvekkilinin talimatına uygun olarak tahsil ettiği paralar için tahsil komisyonu isteyebilecektir (TTK md. 113/4). Bu hüküm sigorta acenteleri hakkında da

uygulama alanı bulacaktır. Prim tahsil etmeye yetkilendirilen sigorta acentesine tahsil komisyonu verilebileceği gibi, tahsile rağmen acenteye komisyon ödenmeyeceği de kararlaştırılabilir.

Acentenin ücrete hak kazanma zamanı, müvekkil ile akdedilen sözleşmenin “ifa anı ve ölçüsü ilkesi” dikkate alınarak düzenlenmiştir. Böylece kanun koyucu ücrete hak kazandıran işlem ile ücret hakkının doğduğu zamanı iki farklı olgu olarak tayin etmiştir. Akdedilen sözleşmenin taraflarından müvekkilin veya üçüncü kişinin ifasının acentenin ücrete hak kazanması bakımından kural olarak bir önemi bulunmamaktadır. Sigorta ilişkisi bakımından konu incelendiğinde ise sigorta ettirenin prim borcunu ödemesiyle sigorta sözleşmesi ifa edilmiş olacaktır ve sigorta acentesi o anda ifa ölçüsünde ücrete hak kazanacaktır.

Üçüncü kişinin yani sigorta ettirenin edimini yerine getirmeyeceği kesinleşirse, sigorta acentesinin ücret hakkı düşer ve ödenmiş tutarlar acentelik ilişkisi kapsamında geri verilir. Sigorta ettirenin edimini ifa etmemesi, haklı bir gerekçeye dayanmamalıdır. Buna mukabil sigorta şirketinin edimini yerine getirmeyeceği kesinleşirse, acente ücret isteyebilir, meğerki sigorta şirketine izafe edilemeyen bir sebepten ötürü ifa yapılamasın. Özetle sigorta acentesinin ücret hakkının doğumu; akdedilen sigorta sözleşmesinden doğan edimin sigorta şirketi tarafından yerine getirilmesi geciktirici koşuluna ve sigorta ettirenin edimini ifa etmeyeceğinin kesinleşmesi (sigorta şirketine yüklenemeyen sebeplerle) bozucu koşuluna bağlı kılınmıştır.

Acentenin hak kazandığı ücretin miktarı taraflar arasında kararlaştırılmadığı takdirde, tamamlayıcı nitelikteki TTK md. 115 hükmü gündeme gelecektir. Bu durumda ücretin miktarı acentenin bulunduğu yerdeki ticari teamüle, teamül de mevcut değilse halin icabına göre Asliye Ticaret Mahkemesi tarafından belirlenir. Sigorta acentelerinin ücret hakkının belirlenmesinde sigortacılık sektörünün niteliği ve teamülleri, sigorta sözleşmesinin türü gibi hususlar hâkim tarafından dikkate alınacaktır.

Acentenin hak kazandığı ücretin ödenme zamanı, yine tamamlayıcı nitelikteki TTK md. 116 hükmünde düzenlenmiştir. Söz konusu hüküm uyarınca, ücretin doğum tarihinden itibaren en geç üç ay içinde ve herhâlde sözleşmenin sona erdiği tarihte ödenmesi gerekmektedir. Sigorta şirketleri ve acenteleri bakımından getirilen üçer aylık hesap ve kayıt düzen yükümlülüğü, ücretin ödenme zamanını tayinde ayrıca göz önünde bulundurulacaktır.

Son olarak ücret istemine ilişkin olarak acente lehine aktif bilgi alma hakkı, inceleme hakkı ve bilgi alma davası açma hakkı şeklinde aydınlanma hakları öngörülmüştür (TTK md. 116/2). Bahsi geçen haklar sigorta acenteleri bakımından da cari olmakla birlikte, sigorta şirketlerine, acenteler ile akdettikleri sözleşmenin uygulanmasını etkileyen hususlara ilişkin olarak acentelik sözleşmesinde belirlenen dönemler halinde acenteye bilgi verme yükümlülüğü yüklenmiştir (SAY md. 18/2).

KAYNAKÇA

- Alışkan Murat/Gençtürk Muharrem, “Acentenin Komisyon Hakkı, Özellikle TTK’nun 129. Maddesine Göre Komisyona Hak Kazanma Anı Bakımından Aracı Acente İle Sözleşme Yapan Acente Arasında Fark Olup Olmadığı Sorunu”, Bilgi Toplumunda Hukuk Ünal Tekinalp’e Armağan, Beta Yayınları, C. 1, İstanbul, 2003, s. 19-43.
- Arkan Sabih, Ticari İşletme Hukuku, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 24. Bs., Ankara, 2018.
- Arslanlı Halil, Kara Ticareti Hukuku Dersleri Umumi Hükümler, 3. Bs., İstanbul, 1960.
- Ayan Özge, Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı, Ankara, 2008.
- Bahtiyar Mehmet, Ticari İşletme Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul, 2017.
- Çeker Mustafa, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre Sigorta Hukuku, 6. Bs., Adana, 2013.
- Franko Nisim, “Acentanın Ücret Hakkı (TTK. Mad. 128-131)”, Reha Poroy’a Armağan, İstanbul, 1995, s. 164-174.
- İmregün Oğuz, Kara Ticareti Hukuku Dersleri, 12. Bs., Filiz Kitabevi, 2001.
- İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalı, Yargıtay 11. Hukuk Dairesinin Türk Ticaret Kanunu’na İlişkin Kararları (2015-2016), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2018.
- Karaege Özge, Acentenin Ücret Hakkı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016.
- Karasu Rauf, “6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre Müvekkilin Acenteye Bilgi ve Belge Verme Yükümlülüğü”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 18, 2014, s. 113-127.
- Karasu Rauf, “Acentenin Ücreti İle İlgili Bilgi Alma ve İnceleme Hakkı”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 4, 2013, s. 61-74.
- Karayalçın Yalçın, Ticaret Hukuku, 3. Bs., Ankara, 1968.
- Karayalçın Yalçın, Ticaret Hukuku Dersleri, 2. Bs., C. 1, Ankara, 1960.
- Kaya Arslan, Türk Ticaret Kanunu Şerhi, Acentelik, Beta Yayınları, İstanbul, 2016 (Anılış: Şerh).
- Kaya Mustafa İsmail, Acentelik Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara, 2014 (Anılış: Acentelik).
- Kaya Mustafa İsmail, “Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’na Göre Acentenin Ücrete Hak Kazandığı Haller ve Ücrete Hak Kazanma Zamanı”, Batider, 2008, C. 24, s. 17-48 (Anılış: Ücret Hakkı).
- Kayıhan Şaban, Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi, 5. Bs., Umuttepe Yayınları, Ankara, 2018.
- Kender Rayegan, Türkiye’de Hususi Sigorta Hukuku, 12. Bs., On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- Kınacıoğlu Naci, Acente ve Acentelik Sözleşmesi, Yeni Desen Matbaası, Ankara, 1963.
- Narbay Şafak/Güllüce Muhammed Ali, “Türk Hukukunda Sigorta Acenteleri”, Prof. Dr. Cevdet Yavuz’a Armağan, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 2016, C. 22 S. 3, s. 1963 vd.
- Poroy Reha/Yasaman Hamdi, Ticari İşletme Hukuku, Vedat Kitapçılık, 13. Bs., İstanbul, 2010.
- Sumer Ayşe, Ticaret Hukuku Ders Kitabı, Beta Yayınları, İstanbul, 2018.
- Tekinay Selahattin Sulhi/Akman Sermet/Burcuoğlu Haluk/Altop Mustafa, Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. Bs., Filiz Kitabevi, İstanbul, 1993.
- Ülgen Hüseyin/Teoman Ömer/Helvacı Mehmet/Kendigelen Abuzer/Kaya Arslan/Nomer-Ertan N. Füsün, Ticari İşletme Hukuku, 3. Tıpkı Bs., On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2009 (Anılış: 2009).
- Ülgen Hüseyin/ Helvacı Mehmet/ Kendigelen Abuzer/ Kaya Arslan/ Nomer-Ertan N. Füsün, Ticari İşletme Hukuku, 5. Bs., On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2015 (Anılış: 2015).
- Yazıcıoğlu Emine, Sigorta Aracıları Hukuku-I, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2010.